

264 zprávy '90

KRAJSKÉHO
VLASTIVĚDNÉHO MUZEA
V OLOMOUCI

Emanuel O p r a v i l

SORTIMENT ROSTLIN V POTRAVĚ A KOŘENÍ VE STŘEDOVĚKU ČESKÝCH ZEMÍ

Pflanzensortiment in der Nahrung und Gewürz im Mittelalter
der böhmischen Länder

Veškeré naše znalosti o užitkových rostlinách ve středověku českých zemí jsme až do padesátých let čerpali téměř výhradně jen z písemných pramenů. Teprve po roce 1960 se začal v našich zemích rozvíjet soustavný paleobotanický či archeobotanický výzkum fosilních makrozbytků rostlinného původu ze středověkých uloženin (incl. raný středověk či doba hradištní). K uvedenému datu jsme měli z archeobotaniky k dispozici jen několik drobných zpráv, ba spíše marginálií ve sděleních archeologů (např. LÜSSNER 1859, BLEKTA 1934 aj.). Výjimečná byla práce olomouckého profesora JEITTELESE (1872), který detailně analyzoval středověkou odpadní jímku z Olomouce, kterou tehdy pokládal za starší pravěký nákolní objekt. Jako tzv. domovní obětiny zveřejnil FIETZ (1941) analýzu makrozbytků z nějaké středověké odpadní jímky v Brně. Nicméně však tyto zprávy byly velmi kusé a o sortimentu potravin rostlinného původu nám pověděly velmi málo. Odráží se to i v monografii historie ovocnictví našeho předního biologa B. Němce z r. 1955. Vycházel prakticky z dostupných publikovaných pramenů; hlavními informačními zdroji mu byl Klaretův slovník, spis „O státě českém“ od Pavla Stránského a často cituje materiály soustředěné Wintrem. Rovněž obsáhlé JIRÁSKOVO (1958) kompendium „Rostliny na našem stole“ je ve svých historických pasážích odkázáno na do té doby publikované prameny, odkazů na paleobotaniku mohl používat jen pramálo.

Staré prameny vůbec mají však jeden společný rys – údaje o desátcích se týkají vesměs jen hlavních pěstovaných plodin: kromě pšenice, žita, ječmene a ovsa se již jen řídce vyskytne proso, hrách, pohanka nebo jiný druh (cf. GRAUS 1953, p. 108, ŠMELHAUS 1980, p. 11–33). Zbytky těchto potravin méně majetných vrstev se však běžně vyskytují ve středověkých uloženinách a jejich nálezy nám vhodně umožňují korigovat závěry z písemných pramenů. I když Šmelhaus oprávněně upozorňuje, že z archeobotanických nálezů můžeme stanovit především kvalitativní stránku věci, mohou některé větší nálezové celky aspoň lokálně ozřejmit i kvantitativní pohled. Pochopitelně nebývají ve starých listinách žádné detaily zahradního sortimentu a okopanin vůbec. V tomto směru bývají poučnější účetní doklady za potraviny dodané na hostiny, případně různé dary apod.; leccos z toho uvedl již WINTER (1892 aj.). Velké množství zajímavých zpráv o složení potravy nashromáždil ZÍBRT (1927) edicí staročeských kuchařských předpisů: jejich botanické zhodnocení zatím nikdo neprovedl. V těchto předpisech se totiž často vyskytují v archeobotanických nálezech uváděné druhy; poučné je to zvláště v takových případech, kdy zpracováním vegetativních částí pěstovaných rostlin se prakticky eliminuje možnost zachování jejich diaspor, např. u česneku, cibule, šafránu (v tomto případě jde o reprodukční orgány) apod.

Za poslední tři desetiletí učinila naše archeobotanika velký pokrok; byly zpracovány desítky lokalit se středověkými uloženinami čítajícími tisíce makrozbytků s desítkami a stovkami determinovaných taxonů. Jak vyplývá z následujícího, poznali jsme dobře nejen druhy polních plodin, ale získali jsme cenné informace též o ovocných dřevinách, zelenině, kořeni, olejninách, vláknodárných rostlinách a velmi důkladně jsme zmapovali též sortiment sběrného hospodářství.

Předkládaný souhrnný přehled zaujímá celý vrcholný středověk (1200–1550); časným středověkem, tj. časnou (starší) a střední dobou hradištní (600–800–1000) se tu nezabýváme. Účelným se však jeví připojení plynule navazujících nálezů z pozdní doby hradištní (1000–1200, též jinak mladšího středověku); z praktických důvodů je zahrnuta i druhá polovina 16. století, neboť mnoho nálezů (objektů) z vrcholného středověku přechází do časného novověku. Jsou zde shrnuty publikované údaje do roku 1990 včetně; s uvedením zkratky „ms.“ jsou uvedeny materiály, které jsou buď v tisku, nebo z nepublikovaných nálezových zpráv.

A) Rostliny jako složka výživy – potraviny rostlinného původu

Obiloviny a obilní plodiny

Pšenice setá (p. obecná) – *Triticum aestivum* (*T. sativum*, *T. vulgare*): Bánov, 1. pol. 13. st. (TEMPÍR 1968); Bylany, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966); Dolany, 1437 (TEMPÍR in BURIAN et al. 1963); Holešov, středověk/novověk (OPRAVIL 1980a); Hradec nad Moravicí, 12. st. (OPRAVIL ms.); Hradištko, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966, KÜHN 1981a); Kouřim, 11.–13. st. (OPRAVIL 1988a); Kravín, 13./14. (OPRAVIL 1988b); Louny, 14.–16. st. (TEMPÍR 1966); Most, 13., 14., 15., 16., st. (ČULÍKOVÁ 1985, OPRAVIL 1979); Mstěnice, 15. st. (KÜHN 1981a); Olomouc, středověk (JEITTELES 1872), Pekařská, 13.–14. st., Ztracená, 13. st. (OPRAVIL ms.), Školní, 14., 15. st. (OPRAVIL 1965a), dómské návrší, 10., 11. st. (OPRAVIL 1987a); Opava, dominikánský klášter, 15. st. (KÜHN 1981a), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), nám. Velkého října, 13. st. (OPRAVIL 1965b), Kolářská, 13., 15. st. (OPRAVIL 1965b a ms.); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1968a); Pohodělice-Klásterka, středověk (OPRAVIL 1980b); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1972), Kaprova, 13. st. (OPRAVIL 1986), Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Malostranské nám., 10.–11. st., Týn-Ungelt, 12./13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Rokštejn, 1468 (KÜHN 1977, 1981); Semonice, poč. 14. st. (TEMPÍR 1966); Sezimovo Ústí, 1420 (TEMPÍR in HRDLÍČKA et al. 1966, OPRAVIL 1972 a ms.); Smilovo Hradisko, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.); Staré Město, 12.–13. st. (OPRAVIL 1980c); Struhy, 15./16. st. (TEMPÍR 1966); Šlapanice, 11.–12. st., 1300, 15. st. (KÜHN 1981b); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Topolany, 13.–14. st. (OPRAVIL 1984a); Udánky, 13.–16. st. (KÜHN 1980); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); Volevčice, 13. st. (OPRAVIL 1969a); Žabčice, 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

U převážné části uvedených nálezů jde o jednotlivé obilky rozptýlené v antropogenním sedimentu vyplňujícím obvykle sídelní objekt, jen v některých případech pocházejí z výplně odpadních jímek. Zbytky zásob pšenice pocházejí z těchto míst: na hradě Rokštejn byla hlavní součástí zásob, na hradě v Bánově tvořila cca jednu čtvrtinu, na Smilově Hradisku byla v nadpoloviční většině a v kartouze v Dolanech byla jen příměsí v zásobárně žita. Nicméně i tak náš seznam dosud publikovaných nálezů pšenice seté z českých zemí ukazuje, že byla prvořadou obilovinou.

Pšenice shloučená – *Triticum compactum* (*T. aestivum* subsp. *compactum*): Most, 14. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Olomouc, středověk (NEUWEILER 1935), Prior, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.); Pohodělice-Klásterka, středověk (OPRAVIL 1980b); Praha, Chodov, 13.–18. st. (HOLÝ 1983); cf. Sezimovo Ústí, 1420 (OPRAVIL 1972); Volevčice, 13. st. (OPRAVIL 1969a).

Pšenice obecná/shloučená – *Triticum aestivocompactum*: Konůvky, 13.–15. st. (OPRAVIL 1973); Olomouc, dómské návrší, 10.–11. st. (OPRAVIL 1987a); Praha, Týn-Ungelt, 12./13. st. (OPRAVIL 1986); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); Uherské Hradiště, 14. st. (OPRAVIL 1984b).

Většinou jen v nepatrné příměsi se vyskytují zuhelnatělé silně zduřelé, široké obilky, připomínající pšenici shloučenou. Nikde zatím nebyla zjištěna ve větším množství a dosavadní nálezy vylučují možnost jejího samostatného pěstování. Lze uvažovat pouze o její příměsi.

Pšenice špalda – *Triticum spelta*: cf. Brno, středověk (FIETZ 1941, TEMPÍR 1966); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973); cf. Šlapanice, 11.–12. st. (KÜHN 1981).

Ojedinelé nálezy obilí špaldy většinou s otazníkem naznačují, že ve středověku nebyla u nás špalda pěstována, spíše jde o plevelnou příměs.

Pšenice dvouzrnka – *Triticum dicoccon*: Brno, středověk (TEMPÍR 1966); Bylany, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966); Most, 14., 14./15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Olomouc, Prior, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.); cf. Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973); Udánky, 13.–16. st. (KÜHN 1980).

Ve středověku pouze jako plevelná příměs.

Pšenice jednozrnka – *Triticum monococcum*: Bánov, 1. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966).

Ve středověku pouze jako plevelná příměs.

Žito seté – *Secale cereale*: Bánov, 1. pol. 13. st. (TEMPÍR 1968, OPRAVIL 1974a); Bylany, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966, 1968); Dolany, 1463 (BURIAN et al. 1963); Hradištko, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966, 1968, KÜHN 1981a); Kouřim, 11.–13. st. (OPRAVIL 1988a); Kozí Hrádek, 1438 (TEMPÍR 1974); Loštice, 14.–15. st. (KÜHN in GOŠ 1968); Louny, 14.–16. st. (TEMPÍR 1966); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1983, 1985); Olomouc, středověk (JEITTELES 1872); dómské návrší, 11. st. (OPRAVIL 1987a), Pekařská, 13.–14. st. (OPRAVIL ms.), Školní, 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a); Opava, minoritský klášter, 15. st. (KÜHN 1981a), dominikánský klášter, 11.–13. st. (KÜHN 1981a), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1968); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Maislova, 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Týn-Ungelt, 12.–13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Rokštejn, 1468 (KÜHN 1977, 1981a); Sezimovo Ústí, 13. st. (TEMPÍR 1966, OPRAVIL ms.); Smilovo Hradisko, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.); Staré Město, 12.–13. st. (OPRAVIL 1980c); Struhy, 15./16. st. (TEMPÍR 1968); Svijany, 13. st. (TEMPÍR 1979); Šlapanice, 11.–12. st. 1300, 15. st. (KÜHN 1981b); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Udánky, 13.–16. st. (KÜHN 1980); Uherský Brod, 14. st., 15.–16. st. (OPRAVIL 1967, 1976); Uherské Hradiště, 2. pol. 13., 14. st. (OPRAVIL 1985b, 1984); Volevčice, 13. st. (OPRAVIL 1969a); Vrclav, 12.–zač. 13. st. (TEMPÍR 1979); Žabčice, 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Větší nálezy jako prokazatelné zbytky zuhelnatělých zásob žita byly zaznamenány na hradu Rokštejně, v Bánově, na Kozím Hrádku, v Hradištku-Sekance, v dominikánském klášteře v Opavě, na kartouze v Dolanech, v Žabčicích, na Smilově Hradisku a v Přerově. Na ostatních nalezištích jde většinou o roztroušená zrna v sídlištních vrstvách, v odpadních jímkách atd. Kvantitativně jsou nálezy žita více méně shodné s nálezy pšenice obecné. Jako chlebové obilí mělo velký význam po celý středověk.

Ječmen obecný – *Hordeum vulgare* (*H. sativum*, *H. polystachion*): Bánov, 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1974a); Hradištko, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1968); Louny, 14.–16. st. (TEMPÍR 1961); Most, 13., 14. st. (OPRAVIL 1979); Praha, Malostranské nám., 10.–11. st., Týn-Ungelt, konec 12.–poč. 13. st. (OPRAVIL 1986); Semonice, poč. 14. st. (TEMPÍR 1961); Sezimovo Ústí, 1420 (TEMPÍR in HRDLÍČKA a kol. 1966); cf. Staré Město, 12.–13. st.

(OPRAVIL 1980c); Šlapanice, 10.–11. st., 12. st. (KÜHN 1981b); Topolany, 13.–14. st. (OPRAVIL 1984a); Udánky, 13.–16. st. (KÜHN 1980); Uherský Brod, 14. st., 15.–16. st. (TEMPÍR 1968, OPRAVIL 1976); Uherské Hradiště, 14. st. (OPRAVIL 1984b); Volevčice, 13. st. (OPRAVIL 1969a).

Ječmen obecný se v našem středověku vyskytuje řídce, převážně jako méně významná příměs. V poněkud větším zastoupení byl zaznamenán jen v Bánově, Hradištku-Sekance a v jednom objektu v Uherském Brodě. Samostatně se asi vyséval jen lokálně na malých plochách.

Ječmen dvouřadý – *Hordeum distichon* (*H. vulgare* subsp. *distichum*): Hradištko-Sekanka, 2. pol. 13. st. (KÜHN 1981a); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Olomouc, Křížkovského, 10. st. (OPRAVIL 1985), Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.); Opava, dominikánský klášter, 1336 (KÜHN 1981a), minoritský klášter, 15. st. (KÜHN 1981a), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), nám. 1. máje, 14./15. st. (OPRAVIL 1968b), nám. Velkého října, 13. st. (OPRAVIL 1965b), Černá, 14. st. (TEMPÍR 1968); Praha, Malostranské nám., 10.–11. st., Týn-Ungelt, 12.–2. pol. 13. st., Kaprova, 13. st. (OPRAVIL 1986); Rokštejn, 1468 (KÜHN 1977, 1981a); Smilovo Hradisko, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.); Uherské Hradiště, 15./16. st. (OPRAVIL 1985b); Žabčice, pol. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Ve zbytcích větších nádob byl zjištěn ječmen dvouřadý na hradu Rokštejně, na Smilově Hradisku a v Hradištku-Sekance. Souhrnně je zatím znám z nevelkého počtu nálezů; patrně se v tom do jisté míry odráží jeho menší význam ve výživě ve srovnání s pšenicí a žitem. Nicméně musíme předpokládat jeho vymílání na mouku a výrobu krup.

Oves setý – *Avena sativa*: Bánov, 1. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966); Bylany, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966, 1968); Hradištko, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1961, 1968); Loštice, 14.–15. st. (KÜHN 1968); Louny, 14.–16. st. (TEMPÍR 1961); Most, 14., 14./15. st. (OPRAVIL 1979); Olomouc, Školní, 14. st. (OPRAVIL 1984c), Ztracená, 2. pol. 13. st., Prior, 14.–15. st. (OPRAVIL ms.), dómské návrší, 10.–1. pol. 11. st. (KÜHN 1981a); Opava, Černá, 14. st. (TEMPÍR 1968), nám. 1. máje, 14./15. st. (OPRAVIL 1968b), nám. Velkého října, 13./14. st. (OPRAVIL 1965b), Kolářská, 14.–15. st. (TEMPÍR 1966), dominikánský klášter, 1336 (KÜHN 1981a); Praha, Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1984), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Rokštejn, 1468 (KÜHN 1977, 1981a); Sezimovo Ústí, 1420 (TEMPÍR 1966); Smilovo Hradisko, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.); Struhy, 15./16. st. (TEMPÍR 1968); Svijany, 13. st. (TEMPÍR 1979); Šlapanice, 10.–12. st., r. 1300 (KÜHN 1981b); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Udánky, 13.–16. st. (KÜHN 1980); Uherský Brod, 14. st. (TEMPÍR 1968, OPRAVIL 1976); Žabčice, pol. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Za zbytky původně větších zásob ovsa zaniklých požárem můžeme zcela jednoznačně pokládat tyto nálezy: Struhy, Bylany, Uherský Brod, Smilovo Hradisko, jinde tvořil pouze příměs. Oves nebyl jen zásobou krmiva pro dobytek, ale významně se podílel i na jídelníčku – ve střední Evropě se vymílal na mouku ještě v 17. st. a obecně se používal na polévky a kaše (KAVINA 1930).

Proso seté – *Panicum miliaceum*: Bánov, 2. pol. 15. st. (OPRAVIL ms.); Bylany, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966, 1968); Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Klučov, 8.–12. st. (DOHNAL 1958); Kouřim, 9.–10. (TEMPÍR 1966, 1968); Kravín, 12.–14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1983, 1985, OPRAVIL 1979); Mstěnice, 15. st. (KÜHN 1981); Olomouc, středověk (JEITTELES 1872), Pavelčákova, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1970), Školní, 14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1984c), Prior,

středověk (OPRAVIL 1990), dómské návrší, 10.–11. st. (KÜHN 1981a, OPRAVIL 1987a), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, dominikánský klášter, před r. 1336 (KÜHN 1981a), nám. 1. máje, 12./13., 13.–14., 14./15. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b), nám. Velkého října, 13., 13.–14., 15. st. (OPRAVIL 1965b), Kolářská, 13., 13.–14., 14.–15., 15. st. (OPRAVIL 1965 a ms.), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1964c); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Polešovice-Zábřahy, 12. st. (OPRAVIL ms.); Pohorelice-Klásterka, středověk (OPRAVIL 1980b); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Malostranské nám., 10.–11. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Kaprova, 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986a), Jilská, 13. st. (OPRAVIL in REICHERTOVÁ et MUK 1966); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Šlapanice, 11.–12. st. (KÜHN 1981b); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 15./16. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 13.–14., 12., 15.–16. st. (OPRAVIL 1967, 1976); Vraclav, 12.–zač. 13. st. (TEMPÍR 1979); Žabčice, poč. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Téměř na všech lokalitách je proso zastoupeno značným počtem obilek i samostatných pluch, celých i zlomků. Nepodařilo se nalézt větší shluky zuhelnatělých zásob, jak je známe ze starších období; vůbec ve středověkých objektech bývají zuhelnatělé obilky prosa méně časté. Naopak velmi hojné jsou nezuhelnatělé. Neobyčejné množství zlomků pluch nám prozrazuje, že obilky byly loupány na jáhly ve stoupách v domácnostech. Obzvláště velké množství těchto zbytků bylo nalezeno v souvrství uloženin na vnitřní straně hradeb přerovského hradiště – hlinitá vrstva s převahou organogenního materiálu byla prosem doslova napěchována; časté shluky zuhelnatělých pluchatých obilek naznačují, že tam byly asi větší zásoby prosa. Prakticky ve všech středověkých (i postmedieválních) archeobotanických vzorcích z našeho území je proso zastoupeno. Znamená to, že jáhly – prosná kaše – bývaly denním pokrmem.

Bér vlašský – *Setaria italica* (*Panicum italicum*): Bánov, 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1974a); Olomouc, 14.–15. st. (OPRAVIL ms.); Opava, nám. 1. máje, 13.–14. st. (OPRAVIL 1969b).

Ojedinelé nálezy obilek bérů vlašského naznačují, že se mohl příležitostně vyskytovat spíše jako plevelná příměs. Jeho pěstování v malém nelze však místně vyloučit, neboť jej známe ze starších nálezů. Např. na slovanském hradišti Chotěbuz-Podobora nedaleko Českého Těšína byly nalezeny shluky zbytků zuhelnatělých zásob (OPRAVIL 1987b), z 9. st. se uvádí ze Šlapanic (KÜHN 1975, 1981b) atd. Historik A. Grobelný mne upozornil na občasně zmínky o „bru“ v urbářích i jiných pramenech v Podbeskydí ještě v novověku. Bér se rovněž vytloukal ve stoupách na drobnou kaši.

Rosička krvavá – *Digitaria sanguinalis* (*Panicum sanguinale*): cf. Opava, nám. 1. máje, 13.–14. st. (OPRAVIL 1969b); Volevčice, 13. st. (OPRAVIL 1969a).

Nálezy této plodiny jsou u nás velmi ojedinelé; ještě ze Šlapanic uvádí z 9. st. jednu obilku KÜHN (1975, 1981a). Pokládáme ji spíše za plevelnou příměs; KAVINA (1930) připomíná, že se ještě pěstovala na několika místech v Čechách a ve stoupách vytloukala na jemnou krupičku. Středověkou analogii tedy nelze vyloučit.

Pohanka obecná – *Fagopyrum esculentum* (*F. sagittatum*, *F. vulgare*, *Polygonum fagopyrum*): Most, 14. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Olomouc, Prior, 14.–15. st., Školní, 14. st., Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.); Opava, Kolářská, 13., 13.–14., 14.–15., 15. st. (OPRAVIL 1961, 1963, 1965b a ms.), nám. 1. máje, konec 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b), Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a); Prunéřov, 15. st. (OPRAVIL 1969a); Rýmařov, středověk (KÜHN ms.); Uherský Brod, 12., 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); Starý Jičín, 14.–17. st. (OPRAVIL 1974b).

Středověkých nálezů pohanky obecné není zatím mnoho, nejbohatší jsou nálezy z Uherského Brodu. Častá je i v postmedieválních nálezech, z nichž nejzajímavější je nález zbytku kaše z hradu Starý Jičín. Nálezy z Opavy a z Uherského Brodu provázejí často zlomky oplodí, což můžeme pokládat za doklad loupání pohanky otloukáním ve stoupě. Pohankovou kaši pokládám vedle jáhel za běžnou potravinu chudších vrstev obyvatelstva ve středověku (cf. OPRAVIL 1974, MATTIOLI 1596 Adam edit.). **Pohanka tatarská** (*F. tataricum*) se k nám dostala až v novověku a jde pouze o pícní rostlinu.

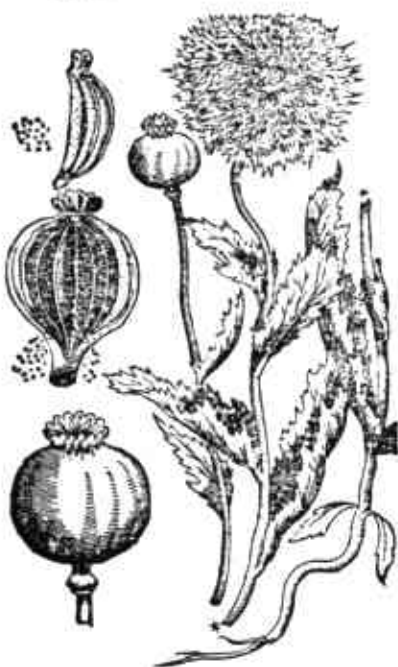
Bér sivý – *Setaria glauca*:

Bér sivý je nejčastějším zástupcem tohoto rodu mezi plevelnými druhy v archeobotanických nálezech. Něktými archeobotaniky bývá řazen i mezi užitkové rostliny. Je to pochopitelné obzvláště v dobách neúrody, hladomorů, za válečných událostí, jak uvádí např. MAURIZIO (1927). V našich zemích je to hojný plevel i ruderal všude v teplejších oblastech spolu s bérém zeleným a přeslenitým (*S. viridis*, *S. verticillata*). Příležitostný sběr obilky béru v dobách nouze nelze vyloučit.

Olejníky

Mák setý – *Papaver somniferum*: Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, OPRAVIL 1979); Olomouc, Školní, 14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a, 1984c), Michalská, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 14.–15., 1. pol. 16. st., 1600 (OPRAVIL 1990 a ms.); Opava, Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), Kolářská, 13., 14.–15., 15. st. (OPRAVIL 1963, 1965b a ms.), nám. 1. máje, 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1964c); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Malostranské nám., 10.–11. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986), Jilská, 13. st. (OPRAVIL in REICHERTOVÁ et MUK 1966); Písecko, 11. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, 13./14. st. (OPRAVIL 1972 a ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985); Uherské Hradiště, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1985b).

Mák plnýho **Papauer pleno**
fructu. **flore.**

Mák setý je u nás znám zatím jen z nevelkého počtu lokalit; domnívám se, že mnohdy unikl pozornosti. Potvrdil to soustavný a velmi detailní výzkum uloženin ze středověkého Mostu, odkud dnes známe stovky a stovky jeho semen. Zatím nejvíce semen máku bylo získáno ze 14. a 15. st. v Mostě a ze 16. st. z Tábora. Jiný relativně bohatý a několik desítek semen čítající nález byl učiněn v Praze na Jungmannově náměstí. Dosavadní nálezy naznačují, že mák byl v našem středověku jistě dosti běžnou plodinou a důležitým zdrojem tuků rostlinného původu – nepochybně převládal přímý konsum semen v pečivu apod. před jeho lisováním. Olejkárny jsou uváděny až v souvislosti s následujícími dvěma druhy – lnem a konopí.

Len setý – *Linum usitatissimum*: Brno, středověk (FIETZ 1941); Most, 14. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Olomouc, Prior, 14.–15. st. (OPRAVIL ms.), Ztracená, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.); Opava, nám. Velkého října, 13.–14. st. (OPRAVIL 1965b), nám. 1. máje, 13.–14. st. (OPRAVIL 1969b), Kolářská, 13. st. (OPRAVIL ms.), minoritský klášter, 15. st. (KÜHN 1981a); Praha, Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986); Sezimovo Ústí, 2. pol. 15. st. (TEMPÍR in HRDLÍČKA et al. 1966, OPRAVIL ms.); Uherské Hradiště, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1985b).

Větší zásobu semen se podařilo odkrýt pouze v Opavě v minoritském klášteře, pochopitelně zuhelnatělých; na ostatních lokalitách jde o nálezy roztroušených semen. Len poskytoval dvojí užitek, nejen jako vláknodárná rostlina, ale z jeho semen se lisoval olej, využívaný nejen potravinářsky, ale i v řemeslné výrobě.

Konopě setá – *Cannabis sativa*: cf. Brno, středověk (FIETZ 1941); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, OPRAVIL 1979); Olomouc, Školní, 14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a, 1984c), dómský areál, 10.–11. st. (OPRAVIL 1987a), Křížkovského, 10. st. (OPRAVIL 1985), Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990), Prior, 14.–15., 1500–1530 (OPRAVIL 1990); Opava, Kolářská, 13., 15. st. (OPRAVIL 1965b a ms.), nám. 1. máje, 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b), minoritský klášter, 15. st. (KÜHN 1981a); Praha, Malostranské nám., 10.–11. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Kaprova, 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986b); Potálov, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL

1988b); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, 15. st. (TEMPÍR in HRDLIČKA et al. 1966); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 2. pol. 14., 15./16. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Větší zbytky zuhelnatělých zásob konopě byly nalezeny na dómském návrší v Olomouci a v minoritském klášteře v Opavě (tam spolu se semeny lnu). Obdobné nálezy známe též z doby hradištní i s postmedieválního období. Na mnoha místech bylo nalezeno značné množství rozdrčeného nezuhelnatělého oplodí nažek konopě (např. v Přerově atd.), což je zřejmý odpad po drcení ve stoupě a lisování v olejkárně. Konopný olej sloužil nejen jako potravina, ale i v řemeslné výrobě. Větší počet lokalit s nálezy nažek konopě naznačuje, že jako olejodárná plodina měla největší význam ve středověku.

Řepka ladní (brukev řepák, řepák olejný) – *Brassica rapa*: Žabčice, pol. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Nález dvou semen v plevelném souboru zatím nelze pokládat za jednoznačný důkaz jejího pěstování, třebaže jde o starou olejninu.

Řepka setá – *Brassica napus*:

V postmedieválních nálezech z Uherského Brodu 3 semena, ze středověku u nás zatím žádné nálezy.

Černohořčice setá – *Brassica nigra* (*Sinapis nigra*, *Melanosinapis communis*): Brno, středověk (FIETZ 1941); cf. Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973).

Málo průkazné nálezy, pro středověk ji zatím nelze jednoznačně potvrdit. Příbuzná hořčice bílá (*Sinapis alba*) nebyla zatím vůbec nalezena.

Hořčice žlutá aneb černá. Sinapi.

Lnička setá – *Camelina sativa*: Žabčice, pol. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Tato prastará olejninu je známá z našeho pravěku pouze z jednoho nálezu. Ve středověku můžeme předpokládat místně její pěstování.

Hrách setý – *Pisum sativum*:

a) **hrách setý zahradní** – *Pisum sativum* subsp. *hortense*: Bánov, 1. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966, 1968); Dolany, r. 1437 (TEMPÍR in BURIAN a kol. 1963, OPRAVIL in BURIAN 1965); Hradištko, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1968); Kouřim, 11.–13. st. (OPRAVIL 1988a); Kozí Hrádek, 1. pol. 15. st. (TEMPÍR 1966, 1968); Most, 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Opava, Kolářská, 13.–14., 15. st. (OPRAVIL 1965b a ms.); Mezi trhy, 14.–16. st. (TEMPÍR 1968), dominikánský klášter, před r. 1336 (KÜHN 1981a); Pohořelice-Klásterka, středověk (OPRAVIL 1980b); Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); cf. Sezimovo Ústí, 13. st. (OPRAVIL ms.); Udánky, 13.–16. st. (KÜHN 1980); Uherské Hradiště, 2. pol. 13., 14. st. (OPRAVIL 1984b, 1985b); Uherský Brod, 12. st. (OPRAVIL 1976); Žabčice, pol. 13. st.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983);

b) **hrách setý rolní** (peluška – *Pisum sativum* subsp. *arvense* (*P. arvense*)): Bylany, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966); Dolany, r. 1437 (OPRAVIL in BURIAN 1965); cf. Opava, Černá, 14. st. (TEMPÍR 1966); cf. Praha, Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987); cf. Sezimovo Ústí, 13. st. (TEMPÍR in HRDLÍČKA et al. 1966).

Hrách setý zahradní nebývá ve středověkých nálezech příliš častý a zatím vždy jen ve stavu zuhelnatělém; ve větším počtu semen byl zjištěn v Hradištku, v Opavě na Kolářské a Mezi trhy, dále v Klásterce. V nezuhelnatělém stavu se vůbec neuchovává. Ještě řidčeji se vyskytuje peluška, dnes spíše jen pícnina; některé sorty jsou jedlé a byly známy již ve středověku.

Čočka jedlá – *Lens esculenta* (*L. culinaris*, *Ervum lens*): Bánov, 1. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966, 1968, OPRAVIL 1974a); Bylany, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966, 1968); Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Most, 14., 14./15. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Olomouc, Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.); Opava, nám. 1. máje, 13./14. st. (OPRAVIL 1969b); cf. Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Malostranské nám., 10.–11. st. (OPRAVIL 1987a); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Žabčice, pol. 13. st.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Větší zbytky zuhelnatělých zásob čočky byly nalezeny v Přerově a ve zřícenině hradu v Bánově. Na některých lokalitách byla zjištěna drobnosemenná forma. V našich zemích se podobně jako hrách pěstuje již od pravěku; její nálezy jsou poněkud řidší. Nicméně ji však můžeme pokládat v našem středověku za obecně známou luštěninu.

Bob obecný (koňský bob) – *Faba vulgaris* (*Vicia faba*): Olomouc, Ztracená, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.); Staré Město, 12.–13. st. (OPRAVIL 1980); Udánky, 13.–16. st. (KÜHN 1980); Uherské Hradiště, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1985).

Bob je v našich pravěkých nálezech relativně častý, ve středověkých je však zcela ojedinělý. Proto se nemůžeme k jeho pěstování jednoznačně vyjádřit jako u předchozích dvou druhů; jistě však nebyl neznám a možno o něm uvažovat spíše jako o krmné plodině.

Hrachor setý – *Lathyrus sativus*: Polešovice-Záblacany, 12. st. (OPRAVIL ms.); Žabčice, pol. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Ojedinělé nálezy připomínají spíše jen plevelnou příměs, nicméně však nelze vyloučit znalost této staré plodiny v našem středověku.

Hrachor cizrníkový – *Lathyrus cicera*: Žabčice, pol. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Ojedinělý nález jako plevelná příměs, jinak pouze pícnina.

Vikev setá pravá – *Vicia sativa* subsp. *sativa* (*V. sativa* subsp. *obovata*): Bánov, 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1974a); Dolany, r. 1437 (TEMPÍR 1953); Konůvky, 13.–15. st. (OPRAVIL 1973); cf. Louny, 14.–16. st. (TEMPÍR 1961); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1968a); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Uherské Hradiště, 14. st. (OPRAVIL 1984b); Uherský Brod, 14., 15.–16. st. (TEMPÍR 1961, 1968, OPRAVIL 1976); Udánky, 14.–16. st. (KÜHN 1980); Žabčice, 13.–16. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Vikev setá se vyskytla většinou jen v příměsí; zbytky zásoby zuhelnatělých semen se podařilo nalézt na hradišti v Přerově. Jako potravina přichází v úvahu jen u nejchudších vrstev, jinak v dobách neúrody a hladu se uvádí pečení chleba z vikvové mouky.

Vikev čočková – *Vicia ervilia*:

V našem středověku zřejmě nebyla známa, s otazníkem se uvádějí ojedinělé nálezy z pravěku a střední doby hradištní.

Zelenina

Zelinářský díl zahrady může zahrnovat též některé druhy již zmíněných luštěnin. Jinak do tohoto odstavce řadíme obvykle kořenovou, plodovou, listovou a ostatní zeleninu. Protože u zeleniny se vyjma plodové využívají pouze vegetativní části rostlin, jsou nálezy jejích semen a plodů velmi vzácné – jde tedy spíše o zbytky osiva, případně diaspory z nesklizených do květu vyběhlých a plodných jedinců.

Mířík celer – *Apium graveolens*: Most, 13., 13./14., 14. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Opava, Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), Kolářská, 13. st. (OPRAVIL ms.); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1964c); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a).

Hojněji byl nalezen v odpadních jímkách ve středověkém Mostě, jinak jen roztroušeně. Můžeme předpokládat, že byl obecně rozšířen především v městských a klášterních zahradách apod.

Petržel zahradní – *Petroselinum crispum* (*P. hortense*, *P. sativum*, *Apium petroselinum*): Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Opava, nám. Velkého října, 13., 13.–14. st. (OPRAVIL 1965b); Uherské Hradiště, 15./16. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a).

Petržel.
 o Spodnj listj kadeiawé
 Petrzle.
 O Tej Petrzle wyššj listj.
 † Prošćednj.

U názek petržele nelze pochopitelně rozpoznat, zda pocházejí z kořenové nebo listové convariety. V objektech bývají roztroušeny, hojněji zatím v Mostě. Zřejmě byla běžnou středověkou zeleninou.

Mrkev obecná – *Daucus carota*: Most, 13., 14., 15. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Olomouc, Prior, 14.–15. st. (OPRAVIL ms.), Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Opava, Kolářská, 13., 13.–14. st. (OPRAVIL ms.); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Žabčice, pol. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

V případě mrkve nemůžeme podle názek rozlišit, zda tyto pocházejí z pěstovaných rostlin či z planě rostoucích jedinců. Nicméně ji můžeme pokládat za součást sortimentu tehdejších zahrad. KAVINA (1951) upozorňuje na její kultivaci ve střední Evropě již u starých Slovanů i Germánů.

Řepa burák – *Beta vulgaris*:

U nás nebyla zatím v makrozbytcích dokázána; z analogie v sousedních zemích a z písemných pramenů (cf. NOVÝ et al. 1974) musíme předpokládat, že asi byla ve středověkém sortimentu okopanin v našich zemích.

Ředkev setá – *Raphanus sativus*:

V makrozbytcích se ji zatím nepodařilo dokázat, ačkoliv její pěstování předpokládáme. Obdobně je tomu i u vodnice, tuřínu a kedlubny z rodu *Brassica*.

Pastinák setý – *Pastinaca sativa*: Opava, Kolářská, 15. st. (OPRAVIL 1965b).

Ojedinelý nález dvou nažek; obdobně jako u mrkve ani u pastináku nelze rozlišit nažky z pěstovaného poddruhu od planě rostoucího. Můžeme jen předpokládat, že tato prastará zelenina se pěstovala ve středověku místně i v našich zemích.

Brukev – *Brassica*:

Několik nálezů semen u nichž se podařilo stanovit jen rodovou příslušnost. Tato sobě velmi podobná semena mohou pocházet od zelí, kapusty, kedlubny, vodnice atd., jak bylo již výše naznačeno. O těchto rozmanitých poddruzích, convariantách a formách nám diaspora nic neprozradí. Tu jsme odkázáni jen na písemné prameny, v lepším případě spolehlivěji na dobový ikonografický materiál.

Brukev zelná – *B. oleracea*: Olomouc, Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.).

Locika salátová („salát“) – *Lactuca sativa*:

Semena této lociky nebyla v makrozbytcích zaznamenána. Nicméně její pěstování třeba předpokládat, jde o druh uváděný již v Capitulare atd. Jde o typickou listovou zeleninu, jejíž diaspora se mohou vyskytovat ve středověkých uloženinách jen výjimečně v malém množství jako zbytek osiva.

Kozlíček polní – *Valerianella locusta* (*V. olitoria*): Most, 13., 14., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Prunéřov, 15. st. (OPRAVIL 1969a).

Ojedinelý nález nažky není ještě bezprostředním dokladem kultivace tohoto kozlíčku, nicméně jeho využívání ve středověku u nás třeba předpokládat.

Šrucha zelná – *Portulaca oleracea*: Most, 14. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Praha, Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986), Kaprova, 13. st. (OPRAVIL 1986); Žabčice, pol. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Z nevelkého počtu lokalit můžeme usuzovat na znalost této salátové rostliny ve středověku našich zemí.

Štěrbák zahradní – *Cichorium endivia*:

Z archeobotanických nálezů není znám, ačkoliv jde o druh uváděný v Capitulare.

Špenát setý – *Spinacia oleracea*:

Nažky špenátu nebyly u nás zatím nalezeny; patří k vzácnostem v archeobotanických nálezech i na území sousedních států. Nepochybně se ale u nás ve středověku pěstoval.

Lebeda zahradní – *Atriplex hortensis*: Most, 13./14., 14. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1983, 1985).

Rovněž tato stará špenátová rostlina byla známa v našem středověku, třebaže její nažky jsou v archeobotanických nálezech vzácné; z etnografických paralel můžeme předpokládat, že chudší vrstvy a zvláště v dobách nouze sbíraly listy též některých našich dalších planě rostoucích lebed i merlíků.

Šřovík štítnatý – *Rumex scutatus*:

Tento druh patří také ke starším kulturním rostlinám; jeho znalost u nás ve středověku nelze vyloučit, zatím nebyl nalezen.

Chřest obecný („špargl“) – *Asparagus officinalis*: Žabčice, pol. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

V tomto případě jde zřejmě o semena z plevelných planě rostoucích rostlin. Jeho pěstování jako zeleniny se obecně rozvíjelo zřejmě až v renesanci, postmedievální nálezy zatím nebyly učiněny.

Cibule kuchyňská – *Allium cepa*: Opava, Kolářská, 13. st. (OPRAVIL ms.); Kozí Hrádek, r. 1438 (TEMPÍR 1974).

Cibule obecná aneb Cypa capitata, hlavatá.

Cibule vůbec patří k velmi vzácným nálezům, ačkoliv o jejím významu ve středověké kuchyni nelze pochybovat. Na Kozím Hrádku byly nalezeny 2 zuhelnatělé cibule a v Opavě jedno semeno. Není vyloučeno, že se současně pěstovala i šalotka (*Allium ascalonicum*); spolehlivě toto mohou potvrdit však jen soudobé ikonografické doklady.

Pór zahradní – *Allium ampeloprasum* (*A. porrum*):

Tato stará kulturní plodina byla jistě známa i v našem středověku, fosilní nálezy neznáme, zatím jsme odkázáni na ikonografické doklady.

Cibule zimní („ošlejš“) – *Allium fistulosum*:

Rovněž u tohoto druhu jsme odkázáni pouze na ikonografické prameny; její pěstování v našich zemích nelze vyloučit.

Pažitka pobřežní – *Allium schoenoprasum* subsp. *schoenoprasum* (*A. schoenoprasum* subsp. *riparium*, *A. riparium*):

Pažitka je u nás původním druhem naší květeny a jistě byla napřed jen sbírána, záhy však byla přenášena do zahrádek. Fosilní není známa, lze předpokládat jen ikonografické doklady nebo případné písemné zmínky.

Česnek kuchyňský – *Allium sativum*:

Prastará kuchyňská rostlina, fosilní jen výjimečně zuhelnatělé složené cibule; u nás nebyl zatím nalezen, ačkoliv o jeho použití ve středověké kuchyni nelze pochybovat.

Okurka setá – *Cucumis sativus*: Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, OPRAVIL 1979); Olomouc, Školní, 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a), Prior, 14.–15., 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1990), Ztracená, 2. pol. 13. st., 1300 (OPRAVIL ms.); Opava, Kolářská, 13., 15. st. (OPRAVIL 1965b a ms.); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Pohořelice-Klásterka, středověk (OPRAVIL 1980b); Praha, Malostranské nám., 10.–11. st., Kaprova, 13. st., Jungmannovo nám., 13. st. (OPRAVIL 1986a), Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1972); Přerov, 10.–11. st. (OPRAVIL 1990); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Dlouhý dluhý. *Cucumeres longi*.

Okurka se v našich zemích pěstuje od střední doby hradištní (cf. OPRAVIL 1980d aj.), průběžně po celý středověk, za renesance a prakticky po celý novověk až do současnosti (OPRAVIL 1989).

Meloun cukrový – *Cucumis melo* (*Melo sativus*): Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Nálezy cukrového melounu jsou ojedinělé, neboť jde o náročnou teplomilnou rostlinu. V chráněných polohách v teplejších oblastech našeho státu běžně dozrává i dnes. Proto nelze pochybovat o jeho kultivaci v našich zemích v minulosti – oba nálezy jsou z konce středověku, zřejmě byl v renesančních zahradách vítaným druhem plodové zeleniny.

Lubenice obecná („vodní meloun“) – *Citrullus vulgaris* (*C. lanatus*, *Cucurbita citrullus*): Opava, Kolářská, 13. st. (OPRAVIL ms.), nám. 1. máje, 13./14. st. (OPRAVIL 1969b), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963).

Ojedinělé nálezy semen lubenice naznačují, že byl u nás pěstován na chráněných místech. V písemných pramenech ojediněle citované melouny nelze jednoznačně botanicky interpretovat: může jít o cukrový meloun nebo o „vodní“ meloun, dnes nejčastěji prodáváný.

Laskavec žminda – *Amaranthus lividus* (*A. viridis*, *Albersia blitum*): Olomouc, Školní, 14. st. (OPRAVIL 1989), Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.).

Na několika místech byla nalezena semena laskavce, ale pouze jako rod *Amaranthus* sp. Znalost této staré špenátové rostliny nelze ve středověku vyloučit.

Artyčok zeleninový – *Cynara scolymus*: Olomouc, Žerotínovo nám., 2. pol. 16. až 17. st. (OPRAVIL 1990).

Zatím jen ojedinělý nález nažky artyčoku naznačuje, že se k nám začal šířit patrně až v renesančním období.

Ovocné plodiny

Ořešák královský – *Juglans regia*: Hradištko-Sekanka, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR in HRDLIČKA 1966, OPRAVIL 1970); Jihlava, 13.–14.–15. st. (KÜHN 1981a, OPRAVIL 1981); Konůvky, 13.–15. st. (OPRAVIL 1973); Kozí Hrádek, r. 1438 (ŠVEHLA 1914); Most, 14., 14./15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985, OPRAVIL 1979); Olomouc, Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 1600 (OPRAVIL ms.), Školní, 14.–15. st. (OPRAVIL 1966a); Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opatovice nad Labem, 14. st. (TEMPÍR 1962); Opava, Kolářská, 13., 14.–15. st. (OPRAVIL 1961, 1963 a ms.), nám. Velkého října, 13., 13./14. st. (OPRAVIL 1965b), nám. 1. máje, 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b), Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Praha, Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986), Staroměstské nám., středověk (LIŠKA 1949); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, r. 1420 (TEMPÍR in HRDLIČKA et al. 1966); Staré Město, 13. st. (OPRAVIL 1980c); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Ve středověkých sadech byl ořešák zřejmě běžným druhem, roztroušené zlomky skořápek nejsou v nálezech žádnou zvláštností. Zuhelnatělou zásobu se však podařilo nalézt pouze v jednom případě – košík neporušených endokarpů v zaniklých Konůvkách ve Ždánickém lese. Zlomky skořápek ve větším množství ve vrstvě zmínil Švehla na Kozím Hrádku. Podle tloušťky nalezených skořápek se pěstoval převážně typ papírek a polopapírek.

Třešň ptačí – *Cerasus avium* (*Prunus avium*): Brno, středověk (FIETZ 1941); Havlíčkův Brod, středověk (SLAVÍK 1882); Hradec Králové, středověk (LÜSSNER 1859); Hradištko-Sekanka, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966, OPRAVIL 1970); Chrudim, středověk (LÜSSNER 1865); Jihlava, 14., 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Kolín, 2. pol. 13.–14. st. (SEDLÁČEK 1976); Kozí Hrádek, r. 1438 (ŠVEHLA 1914); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (OPRAVIL 1979 a ms.); Olomouc, středověk (JEITTELES 1872, ŠULA in BURIAN 1954), Školní, 2. pol. 13.–poč. 14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a, 1984c), Pekařská, 2. pol. 11. st., 13. st. (OPRAVIL ms.), Pavelčákova, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1970), Prior, 1500–1530 (OPRAVIL 1990), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opatovice nad Labem, 14. st. (TEMPÍR 1962); Opava, Kolářská, 13., 13.–14., pol. 14.–15., 15. st. (OPRAVIL 1961, 1963, 1965b a ms.), Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a), nám. Velkého října, 13., 15. st. (OPRAVIL 1965b), nám. 1. máje, 12.–13., 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1963); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Poděbrady, 13.–14. st. (OPRAVIL 1988a); Polešovice-Záblacany, 12. st. (OPRAVIL ms.); Potálov, 2. pol. (OPRAVIL 1988b); Praha, Malostranské nám., 10.–11., 12.–13. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Staroměstské nám., 12.–13. st., palác Kinských, 12.–13. st. (OPRAVIL 1986a), Jilská, 13. st. (OPRAVIL in REICHERTOVÁ et MUK 1966), Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1974); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, r. 1420 (TEMPÍR in HRDLIČKA 1966, OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 13.–14. st., 15.–16. st. (OPRAVIL 1967, 1976).

Třešňové pecky patří k nejhojnějším fosilním zbytkům ve středověkých objektech, zvláště v odpadních jámkách apod., kde bývají nalézány v obzvláště velkých kvantech. Můžeme z toho usuzovat, že třešeň patřila v našem středověku k nejrozšířenějším ovocným dřevinám vedle jabloní. Pecky třešně možno ve větších nálezech třídit do morfologicky odlišných skupin a lze předpokládat proto i určitou rozmanitost tehdejšího sortimentu. Kromě pecek, které patří k ušlechtlejším poddruhům *juliana/duracina*, vyskytuje se místně příměs planě rostoucího poddruhu *avium* třešně ptačí pravé („ptáčnice“).

Višeň obecná – *Cerasus vulgaris* (*Prunus cerasus*): Jihlava, 13.–14.–15. st. (KÜHN 1981, OPRAVIL 1981); Most, 13., 14., 15., 16. st. (OPRAVIL 1979 a ms.); Olomouc, Pekařská, 2. pol. 11. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 11.–13. st., 1500–1530 (OPRAVIL 1990), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990), Školní, 2. pol. 13.–poč. 14., 14., 14.–15. st., (OPRAVIL 1965a, 1984c a ms.); Opava, Lazebnická, 14.–15. st. (OPRAVIL 1964a), Mezi trhy, 14.–15. (OPRAVIL 1963), Kolářská, 12., 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1963, 1965b a ms.), nám. 1. máje, 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1969b), nám. Velkého října, 13., 15. st. (OPRAVIL 1965b); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1963); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Praha, Jilská, 13. st. (OPRAVIL in REICHERTOVÁ et MUK 1966), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986), Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherský Brod, 13./14., 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Višeňové pecky jsou v nálezech méně časté než třešeň, jen výjimečně na některé lokalitě převažují. Je to dřevina, známá v našich zemích již od doby hradištní (OPRAVIL 1984d); starší autoři však tyto pecky nedovedli jednoznačně rozlišit od třešně a proto předpokládáme její rozšíření ve středověku prakticky stejně velké jako u této.

Broskvoň obecná – *Persica vulgaris* (*Prunus persica*): Kozí Hrádek, r. 1438 (ŠVEHLA 1914, TEMPÍR 1974); Most, 13.–15. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Olomouc, Pekařská, 13.–14. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 13. st. (OPRAVIL ms.), Žerotínovo nám., 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1990); Opatovice nad Labem, 14. st. (TEMPÍR 1962); Opava, Kolářská, 13. st. (OPRAVIL ms.), nám. 1. máje, 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Kaprova, 13. st. (OPRAVIL 1986), Jilská, 12.–13. st. (OPRAVIL in REICHERTOVÁ et MUK 1986a), palác Kinských, 12.–13. st. (OPRAVIL 1986); Sezimovo Ústí, r. 1438 (ŠVEHLA 1914, TEMPÍR 1974, OPRAVIL ms.); Uherské Hradiště, 13., 15./16. st. (OPRAVIL 1984b, 1985b); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Broskvoň se pěstuje v českých zemích od doby hradištní (OPRAVIL 1984d aj.). Ve středověkých objektech se sice vyskytuje dosti ojediněle, celé pecky se zachovaly málokdy; nepochybně byly dále nějak využívány, jak o tom svědčí časté nálezy jejich zlomků.

Meruňka obecná – *Armeniaca vulgaris* (*Prunus armeniaca*): Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1987).

Zatím ojedinělý nález na sklonku středověku naznačuje, že tato ovocná dřevina se k nám šířila dosti pozdě. Potvrzuje to i nález z Olomouce z konce 16. st. (OPRAVIL 1977); nález z dómského návrší ze sklonku doby hradištní se jeví jako kontaminovaný (OPRAVIL 1987a). Nelze rovněž pominout možnost importu sušených plodů.

Švestka domácí pravá – *Prunus domestica* subsp. *domestica* (*P. domestica* subsp. *domestica* v. *pruneauliana*): Jihlava, 14. st. (KÜHN 1981); Most, 13., 14., 15. st., 16. st.

(OPRAVIL ms.); Olomouc, Školní, 14.–15. st. (OPRAVIL 1984c a ms.); Prior, 1600 (OPRAVIL ms.); Opava, Kolářská, 13. st. (OPRAVIL ms.); Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Pecky shodné s odrůdou Švestka domácí se vyskytují v našich středověkých objektech v nevelkém množství převážně až ve 14.–15. st., častější je v postmedieválních nálezech. V naší literatuře je však publikována tato švestka ještě z více míst pod označením *P. domestica* subsp. *oeconomica*; tyto nálezy jsou jí sice velmi blízké, ale vyžadují ještě další kritické zhodnocení. Jsou to tyto lokality: Olomouc, Školní, 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a); Opatovice nad Labem, 14. st. (TEMPÍR 1962); Opava, nám. Velkého října, 13. st. (OPRAVIL 1965), Opava, Kolářská, 14.–15. st. (týž 1963, 1965b), Opava, Mezi trhy, 14.–15. st. (týž 1963), Opava, nám. 1. máje, 13.–14., 14.–15. st. (týž 1968b, 1969b), Opava, Lazebnická, středověk (týž 1964a); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1970c); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973); Uherský Brod, 13.–14. st. (OPRAVIL 1967).

Špendlík („moravský“) – *Prunus domestica* subsp. *domestica* v. *oxycarpa*: Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Most, 14., 15., 16. st. (OPRAVIL ms.); Olomouc, 1500–1530 (OPRAVIL 1990); Opava, Kolářská, 13. st. (OPRAVIL ms.).

Tento špendlík pěstovaný dodnes ve venkovských zahradách na střední a východní Moravě, se svými štíhlými větvenými špičatými peckami výrazně odlišuje od sorty Katalónský špendlík („Katalónská slíva“); jde o starou odrůdu, jejíž původ neznáme. V našem středověku byl zřejmě místně zastoupen.

Datlovka – *Prunus domestica* subsp. *domestica* v. *mamillaris*: Most, 13., 14., 15., 16. st. (OPRAVIL ms.); Olomouc, Prior, 14.–16. st. (OPRAVIL ms.).

Datlovky se zřejmě rozšířily více až v novověku, na naše území začaly pronikat asi v závěru středověku.

Slíva – *Prunus domestica* subsp. *insititia* v. *juliana* (*P. insititia* convar. *insititia*): Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (OPRAVIL ms.); Olomouc, Školní, 2. pol. 13.–poč. 14., 14. st. (OPRAVIL 1984c), Pekařská, 13./14. st. (OPRAVIL ms.), Ztracená, 13.–14. st. (OPRAVIL ms.), dómské návrší, 10.–11. st. (OPRAVIL 1987a), Prior, 13., 14., 15., 16. st. (OPRAVIL 1990 a ms.), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, Kolářská, 13., 13.–14. st. (OPRAVIL 1961 a ms.); Praha, Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Staroměstské nám., 12.–13. st., palác Kinských, 12.–13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, r. 1430 (TEMPÍR in HRDLÍČKA et al. 1966); Tábor, středověk (OPRAVIL ms.); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Většina z dále uvedených nálezů a označených *P. domestica* subsp. *insititia* představuje rovněž nějaké typy var. *juliana*: Jihlava, 14. st. (KÜHN 1981a); Kozí Hrádek, r. 1438 (TEMPÍR 1966); Most, 13., 14., 15., 16. st. (OPRAVIL ms.); Opatovice nad Labem, 14. st. (TEMPÍR 1962); Opava, Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a), Kolářská, 15. st. (OPRAVIL 1963, 1965b), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), nám. 1. máje, konec 13.–14., 14./15. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b), nám. Velkého října, 13., 13./14., 15. st. (OPRAVIL 1965b); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1964c); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Polešovice-Záblacany, 12. st. (OPRAVIL ms.); Praha, Jilská, 13. st. (OPRAVIL in REICHERTOVÁ et MUK 1966), Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973); Sezimovo Ústí, r. 1420 (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherský Brod, 13.–16. st. (OPRAVIL 1966); Ústí nad Labem, 14.–15. st. (TEMPÍR 1973).

V rámci druhu *Prunus domestica* s. l. je slíva var. *juliana* peckovinou nejvíce ve středověku rozšířenou. Velká variabilita jejích pecek naznačuje, že se pěstovala ve více sortách a lokálních typech, které působí jisté obtíže při determinaci. Po třešni to bylo v našem středověku nejrozšířenější peckovité ovoce.

Mirabelka – *Prunus domestica* subsp. *insititia* v. *cerea* (*P. syriaca*): Kozí Hrádek, r. 1438 (TEMPÍR 1974); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 14., 15., 16. st. (OPRAVIL ms.); Olomouc, Prior, 2. pol. 13., 14.–15. st. (OPRAVIL ms.); Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1976).

Z dosavadních nálezů vyplývá, že mirabelka byla v našem středověku zastoupena jen místně.

Katalónská slíva (Katalónský špendlík) – *Prunus domestica* subsp. *insititia* v. *pomariorum*: Most, 14. st. (OPRAVIL ms.); Olomouc, Školní, 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a), Pavelčáková, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1970), Pekařská, 13./14. st. (OPRAVIL ms.); Opava, nám. 1. máje, konec 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b), Kolářská, 13., 15. st. (OPRAVIL 1965b a ms.); Plzeň, 14.–15. st. (OPRAVIL 1966); Praha Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., palác Kinských, 12.–13. st. (OPRAVIL 1986).

Tato slíva (špendlík) patří ke starým odrůdám a z našich nálezů je zřejmé, že místně byla ve výsadbách zastoupena – i když jen nevelkým podílem – většinou jde o ojedinělé nálezy pecek.

Slívka – *Prunus domestica* subsp. *insititia* v. *bisacuminata*: Most, 14. st. (OPRAVIL ms.). Ojedinělý nález slívky místně pěstované, v minulosti asi častější než dnes.

Slíva či bluma – *Prunus domestica* subsp. *insititia* v. *italica* f. *ovoidea* (*P. domestica* subsp. *praecox*): cf. Olomouc, Pekařská, 13./14. st. (OPRAVIL ms.); cf. Opava, nám. 1. máje, 13.–14. st. (OPRAVIL 1969).

Nález pecek blízkých okruhu dnešních vejčitých blum, zatím se je nepodařilo jednoznačně determinovat.

Renkloda – *Prunus domestica* subsp. *insititia* v. *italica*: Hradištko-Sekanka, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1970); Most, 13., 15. st. (OPRAVIL ms.); cf. Opava, Kolářská, 15. st. (OPRAVIL 1965b), nám. Velkého října, 13., 13./14., 15. st. (OPRAVIL 1965b).

Renklodám velmi podobné pecky naznačují lokální znalost tohoto ovoce, zřejmě jde spíše o maloploché typy.

Durancie – *Prunus domestica* subsp. *intermedia*: Olomouc, Školní, 14. st. (OPRAVIL 1984).

Durancie byla donedávna častá ve venkovských zahradách a v polních alejích, oblíbená především pro výrobu slivovice. Ze 17.–18. st. ji známe též z Opavy; zřejmě se více šířila až v novověku.

Myrobalán třešňový – *Prunus cerasifera* (*P. divaricata*): Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Kozí Hrádek, r. 1438 (TEMPÍR 1974); Most, 2. pol. 14., 16. st. (OPRAVIL 1979 a ms.); Olomouc, Pavelčáková, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1970); Prior, 1500–1530 (OPRAVIL 1990); Opava, nám. 1. máje, konec 13.–14. st. (OPRAVIL 1969); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985).

Ojedinělé nálezy pecek myrobalánu z různých lokalit dokazují, že se místně řídce pěstoval; nebyl hojnější ani v mladších obdobích.

Jabloň domácí – *Malus domestica* (*M. sylvestris* subsp. *mitis*, *M. paradisiaca*): Dolany, r. 1437 (OPRAVIL in BURIAN 1965); Hradec Králové, středověk (LÜSSNER 1859); Chrudim, středověk (LÜSSNER 1865); Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981, KÜHN 1981a); cf. Kozí Hrádek, r. 1438 (TEMPÍR 1974); Most, 13., 14., 15., 16. st. (OPRAVIL 1979, ČULÍKOVÁ 1981, 1983, 1985); Olomouc, Pavelčákova, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1970), Školní, 2. pol. 13.–pol. 14., 14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a, 1984c), Michalská, 13.–14. st. (OPRAVIL ms.), Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Ztracená, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 14.–15. st., 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1990 a ms.), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a), Kolářská, 14.–15., 15. st. (OPRAVIL 1961, 1965b), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), nám. 1. máje, 12.–13., 13., 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1965b, 1968b, 1969b), nám. Velkého října, 13.–15. st. (OPRAVIL 1965b); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1964c); Plzeň, 13.–14. st. (OPRAVIL 1966); Praha, Jilská, 13. st. (OPRAVIL in REICHERTOVÁ et MUK 1966), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Malostranské nám., 10.–11. st., Jungmannovo nám., 13. st. (OPRAVIL 1986), Maislova, poč. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1986a); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, r. 1420 (TEMPÍR in HRDLÍČKA et al. 1966, OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); Ústí nad Labem, 14.–15. st. (TEMPÍR 1973).

Jabloňová semena jsou v našich středověkých nálezech velmi hojná obzvláště v odpadních jímkách; časté bývají též stěny jádřinců, místy ve velkém nakupení se semeny, což je bezpečný doklad zpracování jabloňových malvic lisováním. Ojedinelé se vyskytlo i dřevo z jabloňe. Mumifikované nebo zuhelnatělé sušené malvice nebo jejich části (křížaly, krajánky) se ve středověkých objektech ještě nepodařilo nalézt. Ze semen však nelze vysledovat rozsah odrůdové pestrosti sortimentu jabloní, můžeme jen podle pramenů předpokládat, že byl nemalý.

Hrušeň obecná – *Pyrus communis* (*P. domestica*): Hradec Králové, středověk (LÜSSNER 1859); Chrudim, středověk (LÜSSNER 1865); Jihlava, 13.–16., 14. st. (KÜHN 1981a, OPRAVIL 1981); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985, OPRAVIL 1979); Olomouc, Pavelčákova, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1970), Pekařská, 13. st., Michalská, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.), Školní, 14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a, 1984c), Prior, 14.–15. st. (OPRAVIL 1990 ms.); Opava, Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a), Kolářská, 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1961, 1963 a ms.), Mezi trhy, 14. st. (OPRAVIL 1963), nám. 1. máje, konec 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1963); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 14. st., Týn-Ungelt, konec 12. st.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL ms.); Sezimovo Ústí, r. 1420 (TEMPÍR in HRDLÍČKA et al. 1966); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Semena hrušně bývají většinou v příměsi se semeny jabloně; mimo ně však nalézáme příležitostně též zbytky kališních jamek z malvic. Při kvantitativním srovnání společných nálezů s jabloní bývají semena hrušně v menšině. Nicméně ji musíme pokládat za druh ve středověkých zahradách a sadech běžný, ovšem na druhém místě po jabloni. Zuhelnatělé sušené plody se nám zatím nepodařilo nalézt.

Mišpule obecná – *Mespilus germanica*: Most, 2. pol. 14. st., 14./15. st. (OPRAVIL 1979, ČULÍKOVÁ 1985).

Mišpule byla zřejmě výjimečným ovocným stromem ve středověkých zahradách zámožnějších majetníků. Nyní byla zaznamenána i v materiálu z Brna, dosud však nevyhodnoceném.

Kdouloň obecná – *Cydonia oblonga*:

Rovněž kdouloň byla ve vrcholném středověku poměrně vzácnou dřevinou; ojediněle je uváděna z německého území. U nás nebyl ještě žádný nález publikován, nicméně jsem ji zaznamenal v dosud nevyhodnoceném materiálu z historického jádra Brna.

Morušovník černý – *Morus nigra*: Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986a).

Obzvláště bohaté nálezy morušovníku v Mostě nás nenechávají na pochybách, že tato dnes již málo známá ovocná dřevina byla součástí sortimentu některých zahrad v našem středověku v teplejších oblastech (je též v nevyhodnoceném materiálu z Brna).

Oskeruše domácí – *Sorbus domestica*: cf. Olomouc, Pavelčákova, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1970); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); cf. Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a).

Do nedávna ve vinohradech zachované staré stromy oskeruše připomínají její význam v minulosti. V našem středověku je však zcela jednoznačně prokázána zatím jen v Uherském Brodě. Nelze vyloučit její další nálezy.

Fikovník smokvoň – *Ficus carica*: Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, OPRAVIL 1979); Olomouc, Michalská, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.), Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Školní, 14. st. (OPRAVIL 1984c); Opava, Kolářská, 13., 13.–14. st. (OPRAVIL ms.); Potálov, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL 1988b); Praha, Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986); Sezimovo Ústí, r. 1420 (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a).

Tato plodina je jediná prokazatelně importního původu, i když nelze vyloučit její ojedinělé pěstování v chráněných polohách v nejteplejších oblastech našeho státu. Velké spousty nalezených nážek např. v Mostě však naznačují, že pocházejí spíše z importovaného ovoce.

Réva vinná pěstovaná – *Vitis vinifera* subsp. *vinifera* (*V. vinifera* subsp. *sativa*): Bánov, 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1974a); Brno, středověk (RZEHAČ 1909, FIETZ 1941); Chrudim, středověk (LÜSSNER 1865); Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985, OPRAVIL 1979); Olomouc, Školní, 2. pol. 13.–14., 14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a, 1984c), Pavelčákova, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1970), Pekařská, 13. st., Michalská, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 14.–15., 16. st. (OPRAVIL 1990 a ms.), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1963); Opava, Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), Kolářská, 13., 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1961, 1963 a ms.), nám. 1. máje, konec 13.–14. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b), nám. Velkého října, 13., 15. st. (OPRAVIL 1965b); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Jilská, 13. st. (OPRAVIL in REICHERTOVÁ et MUK 1966), Kaprova, 13. st. (OPRAVIL 1986), Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Jungmannovo nám., 15. st., Staroměstské nám., 12.–13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, r. 1420 (TEMPÍR in HRDLÍČKA et al. 1966); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); Ústí nad Labem, 14.–15. st. (TEMPÍR 1973).

Réva vinná lesní – *Vitis vinifera* subsp. *sylvestris*: Most, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL 1979); Olomouc, Školní, 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a); Opava, nám. 1. máje, 14.–15. st.

(OPRAVIL 1968b); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1986); Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Malostranské nám., 10.–11. st. (OPRAVIL 1986).

Na většině uvedených lokalit se vyskytovala semena pěstované révy ve značném množství; k otázce jejich původu se však nemůžeme jednoznačně vyjádřit – zda jsou místní proveniencie nebo z importu z teplejších oblastí. Obchod s vínem byl po celý středověk běžnou věcí. Nicméně však v pramenech nalezneme velký počet dokladů o existenci vinohradů i tam, kde po nich dnes není ani stopy, leckdy jen místní jméno. O jejich souhrn jsem se pokusil před lety (OPRAVIL 1964b); jeho aktualizace je však potřebná, neboť byly zveřejněny nové údaje buď posunující znalost doby existence vinohradů hlouběji do minulosti nebo upozorňující na zcela nová místa na mapě tehdejšího výskytu. Réva vinná byla v našem středověku tedy velmi dobře známou a pěstovanou plodinou. Patrně ojediněle rostla i lesní réva. Výjimečně se místo révových semen vyskytly i zuhelnatělé letorosty.

Sbírané plodiny

Jahodník obecný – *Fragaria vesca*: Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Most, 13., 14., 15. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1983, 1985, OPRAVIL 1979); Olomouc, Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Michalská, 2. pol. 13. st., Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Školní, 1. pol. 13.–14., poč. 14., 14. st. (OPRAVIL 1965a, 1984c), Ztracená, 2. pol. 13., 14. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 1500–1530 (OPRAVIL 1990), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, Kolářská, 13., 13.–14., 15. st. (OPRAVIL 1965b a ms.), Lazebnická, středověk, (OPRAVIL 1964c), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), nám. Velkého října, 13. st. (OPRAVIL 1965b), nám. 1. máje, 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b), dominikánský klášter, před r. 1336 (KÜHN 1981a), Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1964c); Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, r. 1420 (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 2. pol. 13., 15. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); Ústí nad Labem, 14.–15. st. (TEMPÍR 1973).

Plody jahodníku obecného patřily zřejmě k základnímu sortimentu sbíraného ovoce ve středověku; v nálezech bývá svými nažkami obvykle velmi početně zastoupen. Mezi planě rostoucími jahodníky je to náš nejběžnější druh.

Jahodník chlumní (trávnice) – *Fragaria viridis*: Most, 16. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Olomouc, Křížkovského, 10. st. (OPRAVIL 1985), Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Školní, 14. st. (OPRAVIL 1984c); Praha, Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Kaprova, 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Uherské Hradiště, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1985b).

Nažky tohoto jahodníku bývají jen v malé příměsi, což odpovídá jeho řidšímu výskytu i v přírodě ve srovnání s předchozím druhem.

Ostružiník křovitý – *Rubus fruticosus*: Brno, středověk (FIETZ 1941); Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1983, OPRAVIL 1979); Olomouc, Školní, 2. pol. 13.–poč. 14. st., 14. st. (OPRAVIL 1984c); Pavelčákova, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1970), Prior, 14.–15. st. 1500–1530 (OPRAVIL 1990 a ms.), Michalská, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.), Pekařská, 13. st., Ztracená, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a), nám. Velkého října, 13.–15. st. (OPRAVIL 1965b), nám. 1. máje, 12.–13., konec 13.–14., 14.–15. st.

(OPRAVIL 1968b, 1969b), Kolářská, 13., 13.–14., 14.–15., 15. st. 1961 a ms.), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1964c); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Potálov, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL 1988b); Praha, Maislova, 1. pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Malostranské nám., 10.–11. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Kaprova, 13. st., Staroměstské nám., 12.–13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, r. 1420 (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 2. pol. 13., 15./16. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); Volevčice, 13. st. (OPRAVIL 1969a).

Semena tohoto ostružníku patří k dosti pravidelným průvodcům středověkých antropogenních uloženin, v odpadních jímkách často v nezměrném množství. Je zřejmé, že byl důležitým předmětem zájmu sběrného hospodářství; z nálezů semen však nelze soudit nic bližšího na způsob zpracování ostružin. V soudobé krajině byl složkou bohatých křovinatých lemů.

Ostružník sivý – *Rubus caesius*: Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Olomouc, Pavelčákova, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1970), Školní, 14. st. (OPRAVIL 1984c), Prior, 14.–15. st., 1600 (OPRAVIL ms.); Opava, nám. 1. máje, konec 13.–14. st. (OPRAVIL 1969b), Kolářská, 13., 13.–14. st. (OPRAVIL ms.); Potálov, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL 1988b); Praha, Malostranské nám., 10.–11. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Ostružník sivý je ve srovnání s předchozím druhem častější spíše na vlhčích místech a ve středověkých nálezích není všude zastoupen, obvykle jen v příměsí; hojnější byl v Uherském Brodě, v Přerově, v Táboře a na Jungmannově náměstí v Praze.

Ostružník skalní – *Rubus saxatilis*: cf. Most, 14. st. (ČULÍKOVÁ 1985); cf. Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

V současné době poměrně vzácný druh nebyl asi běžný ani ve středověku; jeho určení není jednoznačné, nicméně nelze vyloučit jeho příležitostný sběr.

Maliník – *Rubus idaeus*: Brno, středověk (FIETZ 1941); Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1983, 1985); Olomouc, Školní, 2. pol. 13.–poč. 14., 14. st. (OPRAVIL 1984c), Michalská, 2. pol. 13. st., 14. st. (OPRAVIL ms.), Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 12.–13., 14.–15., 16. st. (OPRAVIL 1990 a ms.), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a), Kolářská, 14.–15., 15. st. (OPRAVIL 1961, 1963, 1965b a ms.), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), nám. 1. máje, 12.–13., 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b), nám. Velkého října, 13.–15. st. (OPRAVIL 1965b), dominikánský klášter, před r. 1336 (KÜHN 1981); Ostrava, 13.–16. st. (OPRAVIL 1963); Plzeň, 14.–15. st. (OPRAVIL 1966); Potálov, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL 1988b); Praha, Kaprova, 13. st. (OPRAVIL 1986), Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1986a), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Malostranské nám., 10.–11. st., Staroměstské nám., 12.–13. st. (OPRAVIL 1986); Sezimovo Ústí, r. 1420 (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985); Udánky, 13.–16. st. (KÜHN 1980); Uherské Hradiště, 2. pol. 13., 15./16. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 13.–14., 15.–16. st. (OPRAVIL 1967, 1976).

Semena maliníku pravidelně provázejí většinu středověkých archeobotanických nálezů a mnohdy ve značném množství. Jejich nakupení v některých objektech (např. v Mostě,

v Praze na Jungmannově nám., v Opavě v ulici Mezi trhy, v Olomouci v Michalské aj.) naznačuje možnost zpracování většího množství malin. Rozhodně představují velmi důležitou složku sběrného hospodářství.

Borůvka – *Vaccinium myrtillus*: Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986); Opava, Kolářská, 13.–14. st. (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985b).

Borůvku známe jen z několika středověkých lokalit; je to dáno rozšířením druhu v přírodě. Např. masový výskyt v podrostu tábořských lesů se odrazil vysokým zastoupením v objektech z Tábora; v Mostě pocházejí tato semena z plodů z Krušných hor. V níže položených sušších a teplých oblastech borůvka neroste nebo jen velmi řídce, což se odráží v ojedinělých nálezech z Prahy a Opavy. V oblastech s vysokým zastoupením borůvky v porostech byl ve středověku sběr jejích plodů důležitou složkou sběrného hospodářství.

Trnka obecná – *Prunus spinosa*: Hradištko-Sekanka, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1970); Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (OPRAVIL ms.); Olomouc, Pavelčákova, 13.–16. st. (BURIAN et OPRAVIL 1979), Michalská, 2. pol. 13. st., Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Školní, 2. pol. 13.–poč. 14. st. (OPRAVIL 1984c), Prior, 14.–15. st., 1500–1530 (OPRAVIL 1990 a ms.), Ztracená, 13.–14. st. (OPRAVIL ms.), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, Kolářská, 13., 13.–14., 14.–15., 15. st. (OPRAVIL 1961, 1963, 1965b a ms.), Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), nám. Velkého října, 13., 15. st. (OPRAVIL 1965b), nám. 1. máje, 13.–14. st. (OPRAVIL 1969b); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1964c); Plzeň 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1972), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Malostranské nám., 10.–11. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Staroměstské nám., 12.–13. st. (OPRAVIL 1986); Přešov, 11.–12. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, r. 1420 (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 2. pol. 13., 14., 15.–16. st. (OPRAVIL 1984b).

V některých středověkých objektech nalézáme pecky trnky ve velkých spoustách, např. v Opavě Mezi trhy, na náměstí Velkého října atd. Většinou šlo o pecky se zcela zachovanou dužninou, což by mohlo být určitým vodítkem technologie zpracování plodů. Zatím se ale nepodařilo nalézt adekvátní etnografické paralely; u opavských nálezů jsem upozornil na možnost zbytků po výrobě ovocného vína. Jednoznačně však plody trnky představovaly v té době důležitý předmět sběrného hospodářství a vypovídají o existenci společenstev křovin v krajině.

Trnka obecná (velkoplodá) – *Prunus spinosa* subsp. *megalocarpa*: Most, 13., 14., 14./15. st. (OPRAVIL ms.); Opava, Kolářská, 13.–14. st. (OPRAVIL ms.); Olomouc, Školní, 2. pol. 13.–poč. 14. st. (OPRAVIL 1984c), Prior, 1500–1530 (OPRAVIL 1990); Přešov, 11.–12. st. (OPRAVIL 1990); Uherský Brod, 15.–16., st. (OPRAVIL 1976).

Trnka obecná (velkoplodá) – *Prunus spinosa* subsp. *ovoideoglobosa*: Most, 14. st. (OPRAVIL ms.).

Poddruhy trnky s většími plody se příležitostně vyskytují i dnes. Nelze vyloučit místně jejich vysazování ve středověku, v nálezech jsou však zastoupeny jen v příměsi.

Trnoslívka – *Prunus fruticans*: Most, 13., 14., 15. st. (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985).

Tento druh hybridogenního původu s nejasným taxonomickým postavením zahrnuje celou řadu místních typů, které se ojediněle vyskytují i ve středověkém materiálu.

Líska obecná – *Corylus avellana*: Hradiško-Sekanka, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966); Jihlava, 13., 14., 15. st. (KÜHN 1981a, OPRAVIL 1981); Kozí Hrádek, r. 1438 (ŠVEHLA 1914, TEMPÍR 1974); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Olomouc, středověk (JEITTELES 1872), dómské návrší, 10.–11. st. (OPRAVIL 1987a), Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Školní, 14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a, 1984c), Prior, 14.–15., 1500–1530 (OPRAVIL 1990), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opatovice nad Labem, 14. st. (TEMPÍR 1962); Opava, Kolářská, 13., 13.–14., 15. st. (OPRAVIL 1965 a ms.), Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), nám. Velkého října, 13., 13./14. st. (OPRAVIL 1965b), nám. 1. máje, konec 13.–14., 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b, 1969b); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1963, 1968b); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Potálov, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL 1988b); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Kaprova, 13. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Malostranské nám., 10.–11., 12.–13. st., palác Kinských, 12.–13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11.–12. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, 2. pol. 13. st., r. 1420 (OPRAVIL 1970 a ms., TEMPÍR in HRDLÍČKA et al. 1966); Staré Město, 12.–13. st. (OPRAVIL 1980c); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Topolany, 13.–14. st. (OPRAVIL 1984a); Uherské Hradiště, 2. pol. 13., 15./16. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); Vartnov, středověk (OPRAVIL 1974c); Volevčice, 13. st. (OPRAVIL 1969a).

Zlomky skořápek lískových oříšků tvoří pravidelný doprovod středověkých archeobotanických nálezů. I když u této dřeviny nelze vyloučit možnost výsadby jejích keřů v sadech a zahradách, řadíme ji spíše mezi druhy sběrného hospodářství. Ve středověké krajině bylo zastoupení společenstev křovin a křovinatých lemů větší než je tomu dnes a jednou z hlavních jejích součástí byla jistě líska. Potvrzují to též nálezy zuhelnatělého i nezuhelnatělého dřeva lísky. Menší zastoupení skořápek v objektech lze vysvětlit jejich spalováním, výjimku činí nálezy na Kozím Hrádku, kde podle ŠVEHLY (o. c.) byly zašlapány v půdě; velmi mnoho zlomků skořápek bylo získáno i v objektech středověkého Mostu (ČULÍKOVÁ o. c.).

Třešeň ptačí („vrabčinka“, „ptáčnice“) – *Cerasus avium* subsp. *avium* (*C. avium* v. *silvestris*):

V nálezech pecek třešně se občas vyskytnou i menší pecky silně upomínající na naši původně planě rostoucí ptáčnici. Mohou pocházet z příležitostného sběru, nelze vyloučit místně ani její výsadbu.

Dřín obecný – *Cornus mas*: Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985, OPRAVIL 1979); Jihlava, 14. st. (KÜHN 1981a); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Dřín roste u nás v nejteplejších oblastech našeho státu. Proto ojedinělý nález z Jihlavy nutně pochází z importu z nižších poloh jižní Moravy. Bohaté nálezy z Mostu i z Uherského Brodu prozrazují, že tam byl zastoupen v okolních porostech a nelze ani vyloučit možnost jeho vysazování; dokazuje to prastarý sad v Šumicích u Uherského Brodu, nedávno bohužel zničený. Dřín by měl být oprávněně uváděn i v oddílu léčivek, neboť jeho plody i zavařeniny jsou neobyčejně dieteticky hodnotné. Nověji byl zjištěn ve středověku Brna.

B) Rostliny jako pochutiny, koření a léčiva

Kopr vonný – *Anethum graveolens*: Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985, OPRAVIL 1979); Olomouc, Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 1500–1530 (OPRAVIL 1990), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, Kolářská, 13., 13.–14., 15. st. (OPRAVIL 1961, 1965b a ms.), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), nám. Velkého října, 13. st. (OPRAVIL 1965b); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1963); Praha, Chodov, 13.–14. st. (HOLÝ 1973), Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11.–12. st. (OPRAVIL 1990); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Nažky kopru jsou roztroušeny v některých středověkých objektech dost pravidelně, ve větším množství byl nalezen v Mostě a v jedné jímce v Opavě. Je to staré koření, které bylo v našem středověku asi obecně známé.

Koriandr setý – *Coriandrum sativum*: Most, 14., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Olomouc, Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Praha, Maislova, 2. pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a).

Toto staré koření bylo v českých zemích ve středověku dobře známé a nelze vyloučit ani jeho pěstování v zahrádkách chráněných poloh.

Chmel otáčivý – *Humulus lupulus*: Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1983, 1985, OPRAVIL 1979); Olomouc, Michalská, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.), Pekařská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Školní, 2. pol. 13.–poč. 14. st. (OPRAVIL 1984c), Ztracená, 2. pol. 13., 14. st. (OPRAVIL ms.), Prior, 14.–15. st. (OPRAVIL ms.), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, Kolářská, 13., 13./14. st. (OPRAVIL ms.), nám. 1. máje, 13./14. st. (OPRAVIL 1969b); Praha, Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Kaprova, 13. st., Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Malostranské nám., 10.–11. st., Staroměstské

nám., 12.–13. st. (OPRAVIL 1986); Přerov, 11.–12. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, r. 1420 (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 2. pol. 13., 15./16. st. (OPRAVIL 1985b); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Chmel byl nejen důležitou pochutinou při výrobě piva, ale i významnou léčivou rostlinou. Proto původ jeho název může být nejednotný – z pěstovaného i z planě rostoucího. I když zatím celkový počet nálezů makrozbytků chmele není velký, písemné prameny jeho význam ve středověku jednoznačně potvrzují.

Kmín kořený – *Carum carvi*: Brno, středověk (FIETZ 1941); Opava, Kolářská, 13., 15. st. (OPRAVIL 1965b a ms.); Přerov, 11.–12. st. (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a).

Tento prastarý druh koření je znám zatím jen z nevelkého počtu lokalit, vesměs s malým počtem název; o jeho obecné známosti ve středověku v našich zemích nelze pochybovat. Jeho názvy mohou pocházet jak z pěstovaných tak ze sběru z planě rostoucích rostlin.

Jalovec obecný – *Juniperus communis*: Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Most, 14., 14./15. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Olomouc, Prior, 14.–15. st., 1500–1530 (OPRAVIL 1990 a ms.), Ztracená, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.); Potálov, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL 1988b); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a).

Bobulnaté šištice jalovce jsou ceněným kořením i léčivkou. V nálezech byly celé šištice a jednotlivá semena, nejbohatší nálezy byly učiněny v Táboře. Pocházejí asi z planě rostoucích keřů: dostatek pastvin a úhorů ve středověku umožňoval daleko větší rozšíření jalovce v českých zemích než je tomu dnes.

Libeček lékařský – *Levisticum officinale*: Most, 14. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Praha, Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987).

Tato stará léčivka i pochutina byla jistě velmi rozšířena, jak tomu ještě do nedávné doby nasvědčoval výskyt ve starých venkovských zahradách. Protože se užívají prakticky výhradně pouze vegetativní části, lze tím vysvětlit obecnou absenci jeho plodů ve středověkých i postmedievalních objektech vůbec.

Šafrán setý – *Crocus sativus*:

Toto staré koření i léčivka je běžné v kuchařských předpisech staročeské kuchyně (ZÍBRT 1927) a bylo tedy v našem středověku velmi dobře známé. Nicméně nálezy jsou nesmírně vzácné, v zahraničí i u nás, protože fosilizační podmínky vhodné k uchování tohoto koření jsou vesměs nepříznivé. U nás se výjimečně zachoval šafrán v materiálu z poč. 17. stol. v Uherském Brodě (OPRAVIL 1974d).

Máta – *Mentha* sp.: Most, 13., 14. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Opava, nám. 1. máje, konec 13.–14. st. (OPRAVIL 1969b); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973); Uherské Hradiště, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1985b).

Máta dlouholistá – *M. longifolia*: Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a).

Ojedinelé nálezy tvrdé máty nás opravňují k vyslovení názoru, že některé z nich mohou pocházet z pěstovaných druhů.

Meduňka lékařská – *Melissa officinalis*: Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a).

Drobné tvrdky podobně jako u máty mohou uniknout pozornosti, nicméně jejich vzácnost v uloženinách středověkých objektů vysvětluje používání její nati. Ještě v tomto

století bývala na venkovských zahrádkách velmi běžnou léčivkou a pravděpodobně byla dobře známá i v našem středověku.

Šanta kočičí – *Nepeta cataria*: cf. Most, 13. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Z ojedinělého nálezu nelze soudit na původ, zda pocházejí tvrdky z rostlin pěstovaných či planě rostoucích. Její obecnou znalost mezi soudobými lékaři a léčiteli však lze předpokládat.

Řepík lékařský – *Agrimonia eupatoria*: Most, 13., 14., 15. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1986).

Rovněž u tohoto druhu možno předpokládat nejen pěstování v zahrádkách, ale i sběr planě rostoucích rostlin.

Fenykl obecný – *Foeniculum vulgare*:

Z našich středověkých nálezů jej zatím nemáme, i když jeho znalost nutno předpokládat; ze 17. st. je z Uherského Brodu (OPRAVIL 1974).

Anýz vonný – *Pimpinella anisum* (*Anisum vulgare*):

Rovněž tento druh nebyl asi neznámý, u nás zatím až ze 17. st. z Uherského Brodu (OPRAVIL o. c.).

Růže – *Rosa* sp.: Hradištko-Sekanka, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL 1970); Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985, OPRAVIL 1979); Olomouc, Prior, 14.–15., 16. st. (OPRAVIL 1990 a ms.), Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, Kolářská, 13. st. (OPRAVIL ms.), Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a), Mezi trhy, 14.–15. st. (OPRAVIL 1963), nám. Velkého října, 13. st. (OPRAVIL 1965b); Plzeň, 14./15. st. (OPRAVIL 1966); Potálov, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL 1988b); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Týn-Ungelt, konec 12.–2. pol. 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st., Malostranské nám., 10.–11. st. (OPRAVIL 1986); Pruněřov, 15. st. (OPRAVIL 1969a); Přerov, 11.–12. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, r. 1420 (OPRAVIL ms.); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976).

Roztroušené nálezy nážek růže i celých šípků naznačují, že jde o léčivý prostředek velmi dobře známý a sbíraný po celý středověk; ve větším množství se vyskytoval v Mostě.

Bez černý – *Sambucus nigra*: Brno, středověk (FIETZ 1941); Bylany, 2. pol. 13. st. (TEMPÍR 1966); Jihlava, 13., 15. st. (OPRAVIL 1981); Konůvky, 13.–15. st. (OPRAVIL 1973); Kravín, 13./14. st. (OPRAVIL 1988b); Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1981, 1985); Olomouc, Michalská, 2. pol. 13. st. (OPRAVIL ms.), Školní, 14., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1984c), Prior, 14.–15. st. (OPRAVIL ms.); Opava, Lazebnická, středověk (OPRAVIL 1964a), Kolářská, 13., 13.–14. st. (OPRAVIL ms.), nám. 1. máje, 14.–15. st. (OPRAVIL 1968b); Ostrava, 13.–14. st. (OPRAVIL 1963); Pohořelice-Klásterka, středověk (OPRAVIL 1980b); Potálov, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL 1988b); Praha, Maislova, pol. 15. st. (ČULÍKOVÁ 1987), Kaprova, 13. st., Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986), Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973); Pruněřov, 15. st. (OPRAVIL 1969a); Přerov, 11. st. (OPRAVIL 1990); Sezimovo Ústí, 13. st., r. 1420 (TEMPÍR in HRDLÍČKA et al. 1966, TEMPÍR 1966, OPRAVIL ms.); Staré Město, 12.–13. st., 14.–15.,

16.–17. st. (OPRAVIL 1980c); Šelenburk, před r. 1474 (OPRAVIL 1975); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 2. pol. 13., 15./16. st. (OPRAVIL 1985b).

Bez černý je domácí dřevinou naší květeny; v původních pravěkých porostech dřevin asi nebyl nikde hojný, neboť má velké požadavky na dusík (podle ELLENBERGA 1974 má velmi vysoké dusíkové číslo – 9). Tuto podmínku začala v bohaté míře plnit až lidská sídliště, takže z bezu černého se brzy stal apofyt. Člověk však také záhy jistě poznal jeho všestranné možnosti jako léčivky – listy, květy, plody. Většinou bývají jeho pečičky roztroušeny v sídelních vrstvách, někde hojněji. O skutečných zbytcích zásob plodů můžeme však mluvit zatím jen ve dvou případech: v zaniklé vsi Konůvky ve Ždánickém lese a na hradě Šelenburku u Krnova.

Chebdi – *Sambucus ebulus*: Jihlava, 13.–15. st. (OPRAVIL 1981); Konůvky, 13.–15. st. (OPRAVIL 1973); Most, 13. st. (ČULÍKOVÁ 1985); Olomouc, Školní, 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1984c); Pekařská, 13. st., Prior, 1. pol. 16. st. 1600 (OPRAVIL ms.); Žerotínovo nám., 2. pol. 16.–17. st. (OPRAVIL 1990); Opava, Kolářská, 13. st. (OPRAVIL ms.); Pohořelice-Klásterka, středověk (OPRAVIL 1980b); Potálov, 2. pol. 14. st. (OPRAVIL 1988b); Praha, Chodov, 13.–16. st. (HOLÝ 1973), Malostranské nám., 10.–11. st. (OPRAVIL 1986); Staré Město, 12.–13., 14.–15., 16.–17. st. (OPRAVIL 1980c); Šlapanice, 10.–11. st., 15. st. (KÜHN 1981); Uherský Brod, 15.–16. st. (OPRAVIL 1976); Žabčice, pol. 13.–14. st. (KÜHN et VRUBLOVÁ 1983).

Pecičky chebdi jsou ve středověkých nálezech méně zastoupeny než bezu černého, nicméně byl též součástí zásob plodů bezu černého.

Ostropěstřec mariánský – *Silybum marianum*: Olomouc, Školní, 14.–15. st. (OPRAVIL 1965a).

Ojedinelý nález nažky léčivky, která mohla být v minulosti častěji pěstována. Vzácnost jejich nálezů lze vysvětlit využíváním vegetativních orgánů této rostliny.

Medvědice lékařská – *Arctostaphylos uva-ursi*: Most, 13., 14., 15., 16. st. (ČULÍKOVÁ 1985).

Relativně hojný výskyt semen medvědice v odpadních jímkách středověkého Mostu je vsutku raritou; mimo to byla nalezena i listová čepel. Zřejmě bývala v západních Čechách dříve častější a bylinkáři tedy již od středověku přispívali k jejímu vymizení (dnes nesmírně vzácná). Nelze však vyloučit její využití též při některých řemeslných postupech.

Šalvěj lékařská – *Salvia officinalis*: Most, 13., 14. st. (ČULÍKOVÁ 1981).

Tato teplomilná léčivka, v naší květeně nepůvodní, se udržuje vysazováním v zahrádkách a byla běžným druhem někdejších klášterních zahrad léčivek apod. Medicinální jsou listy resp. nař., takže není divu, že nálezy jejích tvrdek jsou vzácné. V našem středověku byla však jistě dobře známa.

Kozlík lékařský – *Valeriana officinalis*: Praha, Jungmannovo nám., 2. pol. 15. st. (OPRAVIL 1986a); Přerov, 11.–12. st. (OPRAVIL 1990); Tábor, 1. pol. 16. st. (OPRAVIL 1985a); Uherské Hradiště, 15./16. st. (OPRAVIL 1985b).

Rovněž z kozlíku lékařského se využívají jeho vegetativní orgány především kořeny; nažky patří v antropogenních uloženinách k velkým vzácnostem. V našem středověku však byl velmi dobře znám.

ZUSAMMENFASSUNG

Unsere Kenntnisse über das Sortiment von Nutzpflanzen im Mittelalter der böhmischen Länder waren lange Zeit fast ausschließlich auf die Nachrichten in schriftlichen Quellen, in Herbarien und Kräuterbüchern hingewiesen; materielle Beweise waren sporadisch. Eine planmäßige archäologische Erforschung unseres Mittelalters, die auf eine regelmäßige Verfolgung von Makroresten pflanzlicher Herkunft gerichtet war, nahm erst zu Beginn der sechziger Jahre einen guten Einlauf. Die vorgelegte Arbeit ist eine Übersicht aller in den böhmischen Ländern gemachten Funde, die bis zum Jahre 1990 publiziert wurden, einschließlich sporadische Belege aus dem vergangenen Jahrhundert. Absolute Mehrheit unserer Erkenntnisse – wie aus der Jahreszahlen der zitierten Arbeiten hervorgeht – stammt aus der letzten drei Jahrzehnten. Es handelt sich um die erste systematische Übersicht unserer mittelalterlichen durch materielle Funde belegten Nutzpflanzen. Der Vollständigkeit halber sind Arten angeführt, die es noch nicht gelungen ist, in den Makroresten nachzuweisen, die aber aus den Funden in den umliegenden Ländern bekannt sind und deren Anbau bei uns berechtigt vorauszusetzen ist (z.B. Spinat, Knoblauch). Das Sortiment ist in zwei Abschnitte geteilt: A) Pflanzen als ein Bestandteil der Nahrung, also Nahrungsmittel pflanzlicher Herkunft; B) Pflanzen als Genußmittel, Gewürz und Heilmittel. Es sind auch Arten der Sammelwirtschaft angeführt, z.B. Heidelbeere, Hagebutten, Odermenning u.ä. Es ist begreiflich, daß das Verzeichnis von Heilpflanzen nicht lückenlos sein kann, denn in dem zweiten Abschnitt wurden überwiegend nur Arten einer breiteren Anwendung angeführt.

Literatura

BLEKTA J. (1934): Smilovo Hradisko a Starý Plumlov. – Ročenka národopis. průmysl. mus. města Prostějova, 11:9–31.

BURIAN V. (1954): Středověké srubové konstrukce v Olomouci. – Archeol. rozhl., Praha, 6:661–662.

BURIAN V. (1965): Nálezy z kartuzie a husitského opevnění v Dolanech, výzkum 1963. – Práce odboru společ. věd. Vlastivěd. úst. Olomouc, 6:1–31.

BURIAN V. et E. OPRAVIL (1970): Středověké nálezy v Olomouci. – Archeol. rozhl., Praha, 22:148–158.

BURIAN V., E. OPRAVIL et Z. TEMPÍR (1963): Botanická pozorování při archeologickém výzkumu Kartouzky v Dolanech. – Zprávy Vlastivěd. ústavu Olomouc, 111:11–14.

ČULÍKOVÁ V. (1981): Rostlinné makrozbytky ze středověkého Mostu. – Archeol. rozhl., Praha, 33:649–675.

ČULÍKOVÁ V. (1983): Makroreste von Pflanzen aus dem mittelalterlichen Objekt 1/80 in Most. – Pam. archeol., Praha, 74:515–518.

ČULÍKOVÁ V. (1985): Rekonstrukce synantropní vegetace středověkého Mostu na základě makrozbytků z antropogenních uloženin. – Disertace, Průhonice.

ČULÍKOVÁ V. (1987): Zajímavý nález rostlinných makrozbytků ze středověké Prahy. – Archeol. rozhl., Praha, 39:445–452.

DOHNAL Z. (1958): Užitkové rostliny a jejich upotřebení na slovanském hradišti v Klučově u Českého Brodu. – Pam. archeol., Praha, 59:499–512.

ELLENBERG H. (1974): Zeigerwerte der Gefäßpflanzen Mitteleuropa. – Scripta geobot., Göttingen, 9:1–97.

FIETZ A. (1941): Mikroskopische Untersuchung von drei mittelalterlichen Bauopfern aus Brünn. – Verh. Naturf. Ver. Brünn, 72:62–70.

- GOŠ V. (1968): Středověké obilí v Lošticích. – Severní Morava, Šumperk, 16:61–62.
- GRAUS F. (1953): Dějiny venkov. lidu v Čechách v době předhusitské 1. – Praha, 1–375.
- HOLÝ F. (1972): Archeokarpologický výzkum synantropní květeny středověké tvrze v Chodově Praha 4. – Čas. Nár. muz., odd. přír., Praha, 141:18–27.
- HRDLÍČKA L., RICHTER M. et Z. SMETÁNKA (1966): Výzkum v Sezimově Ústí v r. 1965. – Archeol. rozhledy, Praha, 18:663–680.
- JEITTELES L. H. (1872): Die vorgeschichtlichen Altherthümer der Stadt Olmütz und ihrer Umgebung II. Reste aus dem Pflanzenreich. – Mitth. Anthropol. Ges. Wien, 2:18–21.
- JIRÁSEK V. (1958): Rostliny na našem stole. – Praha, 1–625.
- KAVINA K. (1930): Obilí. – Praha, 1–183.
- KAVINA K. (1951): Speciální botanika zemědělská 2. Praha, 1–450.
- KÜHN F. (1975): Rostlinné zbytky z velkomoravské sídlištní vrstvy ve Šlapanicích. – Přehled výzk. Archeol. úst. ČSAV Brno 1974:50–52.
- KÜHN F. (1977): Obilí z hradu Rokštýn u Luk nad Jihlavou. – Přehled výzk. Archeol. úst. ČSAV Brno 1975:93–94.
- KÜHN F. (1980): Zuhelnatělá semena z tvrze u Udáněk. – Přehled výzk., Archeol. úst. ČSAV Brno 1978:70–72.
- KÜHN F. (1981a): Rozbory nálezů polních plodin. – Přehled výzk., Archeol. úst. ČSAV Brno 1979:75–79.
- KÜHN F. (1981b): Crops and weeds in Šlapanice near Brno from early bronze age to now. – Zeitsch. Archeol., Berlin, 15:191–198.
- KÜHN F. et VRUBLOVÁ I. (1983): Středověké obilí ze Žabčic (okr. Brno-venkov). – Přehled výzk. Archeol. úst. ČSAV Brno 1981:68–71.
- LÜSSNER M. (1859): Zpráva o starožitnostech nalezených v r. 1858 v Králové Hradci. – Pam. archeol., Praha, 3:235–237.
- LÜSSNER M. (1865): Zpráva o starožitnostech nalezených v Chrudimi r. 1861 a 1863. – Pam. archeol., Praha, 3:235–237.
- MATHIOLI P. O. (D. Adam edit.) (1596): Herbář aneb bylinář. – Praha.
- MAURIZIO A. (1927): Die Geschichte unserer Pflanzenn ahrung. – Berlin, 1–480.
- MICHALEC Z. (1977): Člověk a rostliny. – Praha, 1–267.
- NĚMEC B. (1955): Dějiny ovocnictví. – Praha, 1–277.
- NEUWEILER E. (1935): Nachträge urgeschichtlicher Pflanzen. – Vierteljahrsschrift Naturforsch. Ges. Zürich, 80:98–122.
- NOVÝ L. et all. (1974): Dějiny techniky v Československu do konce 18. století. – Praha, 1–668.
- OPRAVIL E. (1961): Botanické nálezy z archeologického výzkumu středověku města Opavy (1350–1500). – Přírod. čas. slez., Opava, 22:361–366.
- OPRAVIL E. (1963): Rostlinné nálezy z archeologického výzkumu středověké Opavy prováděného v roce 1961. – Čas. Slez. muz., Opava, B12:18–29.
- OPRAVIL E. (1964a): Středověké jámy a studny. – Archeol. rozhl., Praha, 16:219–224.
- OPRAVIL E. (1964b): Původ a rozšíření révy vinné v českých zemích. – Slez. sborník., Opava, 62:220–228.
- OPRAVIL E. (1964c): Rostliny ze středověkých nálezů v Ostravě. – Čas. Slez. muz., Opava, B13:9–12.
- OPRAVIL E. (1965a): Rostliny ze středověkých nálezů v Olomouci. – Archeol. rozhl., 17:193–197.
- OPRAVIL E. (1965b): Rostlinné nálezy z archeologického výzkumu středověké Opavy prováděného v roce 1962. – Čas. Slez. muz., Opava, A14:77–83.

- OPRAVIL E. (1966): Rostliny ze středověkých objektů v Plzni Solní ulice. – Čas. Nár. muz., odd. přír., 135:84–88.
- OPRAVIL E. (1967): Středověké nálezy z Uherského Brodu. – Muzeum J. A. Komenského Uherský Brod, Zpráva 2. pololetí 1966:64–66.
- OPRAVIL E. (1968a): Rostliny z ostravského středověku – ul. Kostelní a Zeyrova. – Přírod. sborník Ostrava, 24:216–219.
- OPRAVIL E. (1968b): Rostlinné nálezy středověké Opavy z archeologického výzkumu prováděného v roce 1963. – Čas. Slez. muz., Opava, 17:45–49.
- OPRAVIL E. (1969a): Synantropní rostliny dvou středověkých objektů ze SZ Čech. – Preslia, Praha, 41:248–257.
- OPRAVIL E. (1969b): Rostlinné nálezy z archeologického výzkumu středověké Opavy prováděného v roce 1967. – Čas. Slez. muz., Opava, 18:175–182.
- OPRAVIL E. (1970): Botanický rozbor obsahu středověké studně na Sekance (Hradištko, Praha-západ). – Čas. Nár. muz., odd. přírod., Praha 137(1968):91–94.
- OPRAVIL E. (1972): Synantropní rostliny ze středověku Sezimova Ústí (jižní Čechy). – Preslia, Praha, 44:37–46.
- OPRAVIL E. (1973): Nález ořešáku královského při výzkumu zaniklé středověké vsi na Moravě. – Čas. Morav. muz., vědy společ., Brno, 56–121–126.
- OPRAVIL E. (1974a): Mittelalterliche Pflanzenfunde aus Bánov (SO-Mähren, ČSSR). – Archeol. rozhl., Praha, 26:65–67.
- OPRAVIL E. (1974b): Z historie pohanky. – Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, 14:51–55.
- OPRAVIL E. (1974c): Rostlinné zbytky z archeologických nalezišť na Opavsku. – Čas. Slez. muz., Opava, A23:97–104.
- OPRAVIL E. (1974d): Zajímavý nález rostlinných pochutin a drog z poč. 17. stol. z Uherského Brodu. – Český lid, Praha 61:220–225.
- OPRAVIL E. (1975): K hromadným nálezům bezu černého – nález z Úvalna-Selenburku (okr. Bruntál). – Přehled výzk. Archeol. úst. ČSAV Brno 1974:85–86.
- OPRAVIL E. (1976): Archeobotanické nálezy z městského jádra Uherského Brodu. – Studie Archeol. úst. ČSAV Brno, Praha, 3/4(1974):1–60.
- OPRAVIL E. (1977): První nález meruňky (*Armeniaca vulgaris* Lam.) v Olomouci. – Přehled výzk. Archeol. úst. ČSAV Brno 1975:94–96.
- OPRAVIL E. (1979): Efeu, *Hedera helix* L., aus der mittelalterlichen Stadt Most (Tschechoslowakei). – Archaeophysika, Köln-Bonn, 8:209–215.
- OPRAVIL E. (1980a): Dřeviny z moravských archeologických nálezů II. – Zprávy vlastivěd. muz. Olomouc. 205:23–29.
- OPRAVIL E. (1980b): Rostlinné zbytky z pravěkého sídliště a zaniklé středověké vsi. In: J. Unger a kol., Pohořelice-Klásterka. – Studie Archeol. úst. ČSAV Brno, Praha, 8/2(1975):96–101.
- OPRAVIL E. (1980c): Rostlinné nálezy ze středověku Starého Města (okr. Uherské Hradiště). – Přehled výzk. Archeol. úst. ČSAV Brno 1977:103–105.
- OPRAVIL E. (1980d): Die Gurke in der Burgwallzeit. – Rapports IIIe Congrès internat. d'Archéol. Slave, Bratislava, 1:597–598.
- OPRAVIL E. (1981): Rostlinné zbytky z archeologického výzkumu v Jihlavě. – Přehled výzk. – Archeol. úst. ČSAV Brno 1979:62–65.
- OPRAVIL E. (1984a): Rostlinné zbytky ze zaniklé vsi Topolany. – Archaeol. hist., Brno, 9:97–98.
- OPRAVIL E. (1984b): Výsledky určení středověkých rostlinných zbytků z Uherského Hradiště za léta 1979–1980. – Přehled výzk. Archeol. úst. ČSAV Brno 1982:65–68.

- OPRAVIL E. (1984c): Rostlinné zbytky ze dvora kupeckého domu v Olomouci (13.–17. stol.). – *Archeol. rozhl.*, Praha, 36:194–202.
- OPRAVIL E. (1984d): Doklady o vývoji ovocnářství v archeologických nálezech v ČSSR. In: *Vývoj ovocnářství na území Československa*. – Sborník Čs. akad. zeměd. Praha, 71:30–48.
- OPRAVIL E. (1984e): Übersicht mittelalterlicher synanthroper Pflanzengesellschaften in der Tschechoslowakei. – *Zeitsch. Archäol.*, Berlin, 18:227–237.
- OPRAVIL E. (1985a): Rostlinné zbytky z odpadní jímky v Táboře č. p. 6. – *Archeol. rozhl.*, Praha, 37:186–194.
- OPRAVIL E. (1985b): Výsledky archeobotanických analýz z historického jádra města Uherské Hradiště. – *Přehled výzk. Archeol. úst. ČSAV Brno 1983*:74–82.
- OPRAVIL E. (1986): Rostlinné makrozbytky z historického jádra Prahy. – *Archaeol. Pragensis*, Praha, 7:237–271.
- OPRAVIL E. (1987a): Rostlinné zbytky z archeologického výzkumu dómského návrší v Olomouci (za léta 1974, 1975, 1981–1983). – *Přehled výzk. Archeol. úst. ČSAV Brno 1984*:52–55.
- OPRAVIL E. (1987b): Rostlinné zbytky z archeologického výzkumu hradiska Chotěbuz-Podobora. – *Těšínsko, Český Těšín*, 1987/2:3–6.
- OPRAVIL E. (1988a): Archeobotanické nálezy ze Středočeského kraje. – *Bohemia centralis*, Praha 17:7–19.
- OPRAVIL E. (1988b): Mittelalterliche Pflanzenreste aus städtischen und dörflichen Brunnen und Gruben. – *Forschungen Ber. Vor-Frühgeschichte Baden-Württemberg*, Stuttgart, 31:389–394.
- OPRAVIL E. (1989): Z historie okurky. – *Živy*, Praha, 37(75):118–119.
- OPRAVIL E. (1990): Postmedievální archeobotanické nálezy z Olomouce. – *Studies in postmediaeval archaeology*, Praha, 1:231–248.
- OPRAVIL E. (1990): Die Vegetation in der jüngeren Burgwallzeit in Přerov. – *Čas. Slez. muz.*, Opava, A39:1–22.
- REICHERTOVÁ K. et J. MUK (1966): Archeologický průzkum středověké polohy Starého Města Pražského, smetiště u kostela sv. Jiljí. – *Archeol. rozhl.*, Praha, 18:680–693.
- RZEHAK A. (1909): Die Gefäßfunde im Baugrunde der Brünner Häuser. *Zeitschr. Mähr. Landesmus.*, Brünn, 9:92–135.
- SEDLÁČEK Z. (1975): Příspěvek k počátkům města Kolína. – *Archeol. rozhl.*, Praha, 28:549–552.
- ŠMELHAUS V. (1980): Kapitoly z dějin zemědělství a lesnictví. *Prameny studie ÚVTI Zeměd. muzeum*, Praha, 21:1–185.
- ŠVEHLA J. (1914): Kozí Hrádek. – *Vlčkova osvěta*, Praha, 44:641–654.
- TEMPÍR Z. (1961): Archeologické nálezy obilnin na území Československa. – *Věd. práce zeměd. muz.*, Praha 1961:159–200.
- TEMPÍR Z. (1962): Nález pecek a skořápek z plodů ovocných dřevin v Opatovicích nad Labem. – *Archeol. rozhl.*, Praha, 14:510–516.
- TEMPÍR Z. (1966): Výsledky paleoetnobotanického studia pěstovaných zemědělských rostlin na území ČSSR. – *Věd. práce Čs. zeměd. muz.*, Praha, 1966:27–144.
- TEMPÍR Z. (1968): Archeologické nálezy zemědělských rostlin a plevelů v Čechách a na Moravě. – *Věd. práce Čs. zeměd. muz.*, Praha, 1968:15–88.
- TEMPÍR Z. (1974): Polní a zahradní plodiny v archeologických nálezech z Kozího Hrádku u Tábora (15. stol. n. l.). – *Věd. práce zeměd. muz.*, Praha, 14:5–15.
- WINTER Z. (1892): Kulturní obraz českých měst. – Praha, 1–902.
- ZÍBRT Č. (1927): Staročeské umění kuchařské. – Praha, 1–660.

Rubus idaeus, Rubus idaeus.

Reprodukce z Mathioliho herbáře vydaného v roce 1596 v Praze
(sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci)

Adresa autora:
RNDr. Emanuel Opravil, CSc.
Archeologický ústav ČSAV expozitura
Bezručovo nám. 1
Opava

Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci
Vydalo Vlastivědné muzeum v Olomouci, nám. Republiky 5
Odpovědný redaktor dr. Vlastimil Tlusták, CSc.
Grafická úprava Ludvík Buryšek
K tisku připravil dr. Vlastimil Tlusták, CSc.
Vytiskly Moravské tiskárny, s. p., Studentská 5, Olomouc
Reg. zn. RM 134
Vydavatelské oprávnění č. 13409/90-1292

Třetí kniha Herbáře /

C

Přirozený, mocný a účinný : Bůst.

✓ Kořenové y semena mají jednu moc / kteráž zahřívá / zažívání posyly / podobný a užitečný jsou proti bolestem vnitřních / proti Otokům a nadýmání aneb nadutím, zvláště žaludku / proti šedému a gedovatých živočichů vstřnutí a zkažení.

Přespolný Libček. Ligusticum
Dioscoridis. verum.

Wlastý Libček.

A. Přirozené byliny
wymalovaný.

B. Zobrazení Auerowa.

C. Semeno.

Ligusticum Italicum:

A. Effigies ex ipsa herba
efficta.

B. Icon, quā autor exhi-

C. Semen. (bet.)

D

✓ Kořen a Semeno pít, mocně pudí Moč y ženský květ.

✓ Obyvatelé w Atagině Ligurie užívají Kořene a Semena w svých pokrmech a waření, místo Pepře.

✓ Apich slove Řeček *ελαργον*, Arabsky Charfa, Latinně Apium, Wlastky Apio, Španělsky Perexil, Francausky Persil, Německy Leppich.

✓ Petržel † Latinně Apium Seliuum, hortense, sativum & domesticum, Petroselinum, Petrosilium & Persilium. Wlastky Petroselino, Španělsky Iulinert, a Portugalsky Salsa, Francausky Duperfil, † Německy Petersilg, Petrsillen vnd Gärtenepich.

✓ Libček † Latinně y Řeček Ligusticum & Libysticum, vulgò Leuisticum, Wlastky Ligultico, Španělsky Liustico, Polsky Potočnik, † Německy Liebsiedel vnd Ligurierkraut.

Smyrně aneb Petrželi Mate- donské. Kapitola LVI.

Spůsob.

✓ Myrna gest bylina / jejížto semena Apatékáři pro Petroselino Macedonico, to gest za Petržel Macedonskou užívají / a Olusatrum také gmenují. Nebo tak píše Galenus lib. 2. de alimēt. Právě Smyrnium gmenují w Římě Olusatrum. Neroste w Čechách / lečby gi sobě kdo obzvláště nasy / gaťož gi někteří mají na svých zahradách. Prut má mladistvější,